

ELÄINTEN MERKITYS VANHUSTYÖSSÄ
Tapaustutkimus Teppo-kissan merkityksestä palvelutalo Vuoroparin arjessa

Karoliina Saranpää
Pro gradu-tutkielma
Sosiologia
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
kevät 2012

ELÄINTEN MERKITYS VANHUSTYÖSSÄ – Tapaustutkimus Teppo-kissan merkityksestä palvelutalo Vuoroparin arjessa

Karoliina Saranpää
Sosiologia
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Jyrki Jyrkämä
Toukokuu 2011
68 sivua, 2 sivua liitteitä

Vanhusten pitkäaikaishoidosta ja vanhuspalveluista ylipäätään on käyty viime vuosina yhteiskunnallista keskustelua. Tämä eläinsosiologinen tutkimus esittelee eläinterapiaa ja eläimiä yhtenä mahdollisuutena edistää vanhusten hyvinvointia etenkin laitoksissa. Tapaustutkimukseni keskiössä on Jyväskylän Kuokkalassa sijaitseva Palvelutalo Vuoropari, jonka kolmannessa kerroksessa asuu pysyvästi maataiskissa Teppo. Tutkimuskysymyksiä ovat minkälaisia kissasta johtuvia vaikutuksia palvelutalon arjessa voidaan havaita, ja ovatko nämä vaikutukset asukkaille positiivisia. Aineisto koostuu neljästä Vuoroparin hoitajan haastattelusta sekä lyhyestä havainnointiosiosta. Tarkoituksena on ollut esitellä kissaa osana Vuoroparin materiaalista ja sosiaalista tilaa mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, keskittyen kuitenkin kissaan suhteessa vanhusten hyvinvointiin. Koska aiheesta ei juurikaan ole saatavilla aiempaa tutkimusta, olen halunnut käsitellä kissan vaikutuksia monesta näkökulmasta. Aineisto on jaettu kolmeen teemaan, joista ensimmäinen käsittelee eläimen aiheuttamia rajoitteita ja muutoksia palvelutalossa, toinen keskittyy havainnoimaan palvelutaloa kissan elinympäristönä ja viimeinen teema pohtii, mitä eläin tuottaa tilaan. Viimeinen teema käsittelee erikseen asukkaiden, hoitajien ja omaisten suhtautumista ja suhdetta kissaan.

Avainsanat: eläinterapia, eläinsosiologia, vanhustyö, vuorovaikutus, ihmis/eläin-suhde

Haluan lämpimästi kiittää veljeäni Jussi-Pekka Saranpäättä, joka tarjosi minulle lukuisat kerrat neuvoja, kritiikkiä, tukea, perspektiiviä ja ennen kaikkea kahvia opiskeluvuosiени aikana. Suuret kiitokset myös kissoilleni Toffelle ja Mimosalle, jotka olivat tiiviisti mukana koko kirjoitusprosessin ajan istuen lähdekirjan päällä, nukkuen sylissäni tai piilotellen muistiinpanojeni alla.

"Toipuisitko nopeammin, jos näkisit keskiyön kissan?" se kysyi.

"Toipuisin varmasti!" sanoi Roosa. "Juuri se auttaisi minua."

Artturi meni keittiöön ja avasi oven, ja keskiyön kissa astui sisään.

Silloin Roosa nousi vuoteesta ja istuutui hetkeksi takkatulen ääreen ja keskiyön kissa

istuutui tuolin käsinojalle...ja kehräsi.

Artturi, Roosa ja keskiyön kissa

Jenny Wargner 1977

"People meeting for the first time suddenly relax if they find they both have cats. And plunge into anecdote." - Charlotte Gray

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	2
2. ELÄINSOSIOLOGIA	5
2.1 Lemmikkieläimet	7
3. ELÄINTERAPIA	11
3.1 Mitä terapiaeläimeltä vaaditaan ja mitkä ovat sen oikeudet?	15
4. IKÄÄNTYMINEN YHTEISKUNNASSA	18
4.1 Vanhukset ja eläimet	20
4.1.1 Eläinten vaikutus psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin.....	21
4.1.2 Eläinterapian haasteet ja mahdollisuudet vanhustyössä	25
5. VUOROVAIKUTUS JA KOMMUNIKAATIO	28
5.1 Ihmisen ja eläimen vuorovaikutus	30
5.2 Vuorovaikutus eläimen kanssa, esimerkkinä kissa	34
6. METODIT	39
6.1 Haastattelut	39
6.2 Havainnointi	41
7. ANALYYSI.....	44
7.1 Miten Teppo rajaa ja muokkaa tilaa.....	45
7.2 Vuoroparin tila kissan kotina	47
7.3 Mitä Teppo tuottaa tilaan?	48
7.3.1 Asukkaat ja Teppo.....	50
7.3.2 Hoitajat ja Teppo.....	54
7.3.3 Omaiset ja Teppo	57
8. JOHTOPÄÄTÖKSET	59
Lähdeluettelo	62
Liite 1, haastattelukysymykset.....	67
Liite 2, tiedote omaisille	68

1. JOHDANTO

Vanhustenhoidon puutteellisuuksista ja huonosta tasosta etenkin pitkäaikaishoidossa, kuten palvelutaloissa, on ollut 2000-luvulla paljon puhetta. Virikkeettömästä asumisesta ja hoivan huonosta laadusta on nostettu esiin niin terveydellisiä kuin sosiaalisiakin ongelmia. Otsikoihin päätyneiden varsinaisten laiminlyöntien ja jopa vanhuksiin kohdistuneen väkivallan tai hyväksikäytön lisäksi vanhustyön kentällä huomiota voidaan kiinnittää lukuisiin muihinkin asioihin. Nykytendenssi on antaa vanhusten elää mahdollisimman pitkään omassa kodissaan ja vähentää kaikenlaista laitosasumista. Pitkäaikaishoitoon päätyvätkin enää vain kaikkein huonokuntoisimmat vanhukset eikä asuminen ole enää niin pitkäkestoista. Lisäksi laitoshoidon rinnalle on tuotu kotihoito ja erilaisia porrastettuja hoitomuotoja. Kuitenkin sotien jälkeiset suuret ikäluokat ovat näinä vuosina eläköitymässä, joten vanhusten määrä ja suhteellinen osuus väestöstä tulee vielä tulevaisuudessa nousemaan. Vanhusten palvelutalot eivät siis ole tyhjenemässä vielä vuosikymmeniin. Pitkäaikaishoidon piirissä on vanhusten huonokuntoisin ryhmä, jolla on vähiten mahdollisuuksia vaikuttaa omaan hyvinvointiinsa. On tärkeää pohtia laitosasumisen epäkohtia ja pyrkiä parantamaan asukkaiden elämänlaatua erilaisin keinoin.

Uusia haasteita vanhuspolitiikalle saattavat luoda valtavat kuntaliitokset, jotka tarkoittavat palvelujen keskittämistä entisestään tietyille alueille. Suurempien kaupunkien paremmasta palvelutarjonnasta ja vanhuksen yksilöllisistä tarpeista riippuen viimeisten vuosien viettopaikaksi saattaa valikoitua laitos, jossa vanhuksella ei ole asuinkumppanina yhtään tuttua kasvoa. Jopa aviopuolisot saattavat päätyä eri yksiköihin tai ainakin eri osastoille asumaan. Omat ystävät ja naapurit saattavat olla sellaisessa kunnossa, ettei vierailu onnistu ja sukulaiset voivat asua pitkänkin matkan takana. Vanhukset kokevatkin usein yksinäisyyttä, vaikka fyysisesti lähellä on henkilökuntaa ja muita asukkaita. Teknologiset innovaatiot ovat laajentaneet viestintäverkkoja ja luoneet uusia tapoja pitää yhteyttä toisiin ihmisiin. Vanhuksilta kuitenkin saattaa puuttua välineet tai käyttötaito näiden hyödyntämiseksi, eikä mikään korvaa omassa fyysisessä ympäristössä tapahtuvaa kasvokkaista vuorovaikutusta. Vanhuksen on vaikeampaa päästä kosketuksiin läheistensä kanssa, mutta sosiaalisuuden tai ystävällisen kosketuksen tarve ei vähene ikävuosien

karttuessa. Vähäisten resurssien vuoksi henkilökunnalla ei kuitenkaan usein ole aikaa tai motivaatiota muuhun kuin perustarpeiden hoitamiseen, eivätkä esimerkiksi pahoin dementoituneet vanhukset ole enää välttämättä edes kykeneviä ilmaisemaan muita tarpeitaan. Yksinäisyyden lisäksi vanhusten hyvinvointia uhkaavat muutkin tekijät. Eläminen jopa yli 100-vuotiaaksi ei ole enää uusi ilmiö. Kuitenkin pitkän iän lisäksi tulisi panostaa enemmän myös elämänlaatuun. Menestyksekkäs vanhuus sisältää fyysisen, sosiaalisen ja psyykkisen hyvinvoinnin (Bowling 2005, 6, Friedmann ym. 2010, 85). Kuitenkin vanhuus merkitsee vääjäämättä jonkinasteista fyysistä ja psyykkistä kunnan heikentymistä (Jyrkämä 2001, 268). Tämä raihnahtuminen voi olla ongelma etenkin pitkäaikaishoidossa kuten palvelutaloissa, joissa vanhuksille ei juurikaan tarjota virikkeitä tai haasteita ylläpitää fyysistä ja psyykkistä kuntoaan. Tällöin jo ennestään heikompi henkinen ja ruumillinen kunto saattaa laitostumisen myötä romahtaa entistä rajummin. Hyvinvoinnin osa-alueet linkittyvät selkeästi, esimerkiksi huono fyysinen kunto vaikuttaa sosiaaliseen ja psyykkiseen hyvinvointiin. Siksi jokaisen tukeminen on tärkeää hyvinvoinnin kokonaisuuden kannalta.

Tämä tutkielma kartoittaa eläinten potentiaalia vaikuttaa vanhusten hyvinvointiin. Eläinterapia ja eläinten merkitys ihmisten hyvinvoinnin kannalta on siirtymässä toistaiseksi marginaalisen tiedeyhteisön parista yleiseen tietoisuuteen. Aihetta on käsitelty monissa eri julkaisuissa pelkästään vuoden 2011 aikana. On huomioitu eläinten suotuisat vaikutukset yksinäisyyteen (Valitut palat, elokuu 2011, 39), lemmikkien vuorovaikutusta, oppimista ja liikuntaa edistävä vaikutus (Kauneus & Terveys, 16/2011, 100–103 Hyvää tekevät lemmikit), kirjoitettu luonnosta hoivapalveluissa (Pohjalainen, 19.9.2011, 8, Luonto on voimavara hoivapalveluissa), tutustuttu terapia-alkoihin ja koiriin (Kotiliesi, nro 18, 20.9.2011, 74–77 Halaa minua, lohdutan sinua) ja vielä uudestaan koiriin, tällä kertaa koulun autistiluokassa (Opettaja, nro 37, 16.9.2011, 56–58, Frida levittää iloa). Eläimet julkisissa laitoksissa ovat saaneet jonkin verran sijaa myös populaarikulttuurissa, vaikka tutkimus on vasta aluillaan. Esimerkiksi kirjat kuten Hoivakodin kissa Oscar ja Kirjastokissa kertovat tositarinaa kissoista, joilla on ollut valtava vaikutus monien ihmisten elämässä. Eläinterapian tutkimuksesta tekee kiinnostavaa, ellei jopa velvoittavaa, tutkimuksista saadut lupaavat tulokset. Aiemmin mainitsin hyvinvoinnin psyykkisen,

fyysisen ja sosiaalisen osa-alueen. Tutkimusten mukaan eläin voi suoraan tai välillisesti tukea kaikkia näitä.

Tämä tutkielma on eläinsosiologinen, ikätutkimuksellisin liitoskohdin. Omissa opinnoissani olen ollut kiinnostunut juuri eläintutkimuksesta ja kandidaatin tutkielmanikin eläinsosiologian piirissä. Eläinten ottaminen jollain tapaa mukaan tähän tutkielmaan oli siis luonteva valinta. Vanhuspalveluiden saama kritiikki ja sen tämänhetkiset murrokset ja tulevaisuuden haasteet taas auttoivat rajaamaan näkökulmaa lisää. Henkilökohtaisen curiosititeetin tutkimukselle loi vielä omien kissojeni saama laaja huomio kävelylenkkiemme aikana. Lukuisat tuntemattomat, etenkin vanhemmat ihmiset, ovat pysähtyneet katselemaan valjaissa olevia kissojani ja keskustelemaan niistä kanssani. Tutkimuksen aineisto on kerätty yksityiseltä palvelutalo Vuoroparilta, joka on osa Jyväskylän hoivapalvelu ry:tä. Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu Vuoroparin kolmannessa kerroksessa asuvaa Teppo-kissaa osana arkea, sen rakentajana ja muuttajana. Tutkimuskysymyksiä ovat miten kissa vaikuttaa palvelutalon fyysiseen ja sosiaaliseen tilaan ja minkälaisia nämä vaikutukset ovat vanhusten hyvinvoinnin kannalta.

2. ELÄINSOSIOLOGIA

Eläintutkimus sosiologiassa on kohtalaisen uutta, mutta kiinnostus sitä kohtaan on viime vuosina kasvanut (Kupsala & Tuomivaara 2004, 310). Yhteiskuntatieteellisen eläintutkimuksen tarve onkin hyvin perusteltu; eläimet ovat niin suuri osa yhteiskuntaamme hyvin monenlaisilla eri kentillä, että yhteiskunnan tarkastelu täysin eläimistä tai luonnosta irrallaan on mahdotonta. Olemme jatkuvassa välillisessä ja välittömässä vuorovaikutuksessa eläinten kanssa. Kupsalan ja Tuomivaaran (2004, 311) määritelmän mukaan sosiologinen eläintutkimus on sosiologian erityisala, joka tutkii ihmis-eläin vuorovaikutuksia ja suhteita sekä niiden yhteiskunnallisia ehtoja. Fudge (2008, 5) kirjoittaa monien eläinten historiasta kiinnostuneiden tutkijoiden uskovan oman historiamme tutkimisen ilman eläimiä mahdottomaksi, koska eläimet ovat aina olleet avain-asemassa puhuttaessa ihmisten yhteiskunnista. Yhteiskunnallisessa mielessä eläimiä täytyy tarkastella vähintään materiaaleina, tuotteina, elantona ja työpaikkoina. Historian kuluessa yhä enemmän eläimiä on tuotu vuorovaikutukseen ihmisten kanssa esimerkiksi lemmikkeinä, luonnontutkimuksen kohteena tai vapaa-ajan huveina kuten metsästyksessä (Franklin 1999, 44). Fudge (2008, 62) huomauttaakin yhteisen historian olevan ihmisten dominoivaa. Eläinten ja ihmisten maailman sekoittuvat koko ajan sosiaalisesti, moraalisesti ja fyysisesti (Franklin 1999, 9). Lemmikkien ja tuotantoeläinten lisäksi villieläimetkin ovat kiinteästi yhteiskunnan osa, ensinnäkin tekemällä eroa villin ja kulttuurin välillä. Toiseksi monet villieläinpopulaatiot ovat löytäneet itselleen ekolokeron kaupungeista tai ihmisten asunnoista.

Kupsalan ja Tuomivaaran (2004, 310) mukaan keskeinen teema eläinsosiologiassa on eläinten ambivalentti asema niin hoivan ja huolenpidon kuin välineellisen hyödyntämisen kohteena. Tästä hyvä esimerkki on viime vuosina enemmän tai vähemmän pinnalla ollut keskustelu tuotanto- ja turkiseläinten oikeuksista. Kiinnostavaa on myös eläinten merkitystä ihmisten kokemusmaailmassa erityisesti arjen jakavina kumppaneina (Kupsala & Tuomivaara, 2004, 311). Tämä arkinäkökulma, arjessa mukana olo ja positiivinen toimiminen arjessa ovat tärkeitä esimerkiksi tämän tutkimuksen kannalta. Lemmikki, johon on luotu rakastava ja merkityksellinen suhde, vaikuttaa positiivisesti hyvinvointiin ja terveyteen monin tavoin. Fine (2010) esittelee paljon tutkimustietoa aiheesta, mutta

monille ihmisille kyseessä on arkitieto. Eläimiä on syytä tarkastella yhteiskuntatieteissä, sillä eläimet auttavat määrittämään keitä me itse olemme. Fudgen (2008, 4) mukaan muut olennot kuin ihmiset ovat merkittävässä roolissa kun pohdimme itseämme ja suhdettamme maailmaan. Eläinkuva määrittää ihmisyyttä ja ihmiskuva elämellisyttä (Aaltola 2004, 17). Koska nykypäivän yhteiskunnassa on tarjolla hyvin monenlaista eläinkuvaa kärsivistä tehotuotantopossuista rakastettuihin Disney-elokuvien hahmoihin, meillä on monenlaisia eläinkuvia sekä kulttuurien välisesti että niiden sisäisesti. Eläinkuvamme riippuu myös tulkinnasta.

Eläimet ovat monessa suhteessa kaltaisiamme. Jyrkkiä rajanvetoja eläinten ja ihmisten väliin kuitenkin tehdään. Eläin-ihminen jaottelun sanotaan olevan länsimaiden oleellisimpia filosofis-kristillisiä jaotteluja (Aaltola 2004, 22). Eläintä vasten voimme peilata omaa erityisyyttämme jota raamatussakin korostetaan esimerkiksi kuvaamalla ihminen luonnon ja eläinten hallitsijana (Aaltola 2004, 26). On mahdotonta määritellä ihmisyyttä, ellei ole olemassa toisenkaltaisia olentoja vertailun kohteena. Eläimet ovat tärkeitä, että voimme ymmärtää itseämme. Tämän vuoksi monet modernit filosofit kuten Jacques Derrida eivät kuitenkaan ajattele ihmis-eläin asetelmaa toisilleen vastakkaisina vaan enemmänkin riippuvaisina toisistaan: ihminen tarvitsee eläintä ollakseen ihminen (Fudge 2008, 7). Franklin (1999, 9) kirjoittaa eläinten olevan mielenkiintoisesti sijoittuneet ihmisiin nähden, koska ne ovat kaltaisiamme, toisin kuin vaikka puut tai kivet, mutta eivät meitä. Sen lisäksi, että määrittelemme itsemme eläimistä erilaisiksi, puhumme eläimistä joukkona ja ihmisestä yksilönä (Aaltola 2004, 19). Eläinten jaottelu ryhmiin on kuitenkin yhtä keinotekoista kuin tiukka ihminen-eläin rajanveto. Tällainen niputus aiheuttaa ongelmia muun muassa kun keskustellaan esimerkiksi eläinten mahdollisista oikeuksista. Aaltola (2004, 21) kirjoittaa luokittelun perustuvan esimerkiksi käyttötarkoitukseen. Tämä aiheuttaa monia ongelmia, sillä esimerkiksi koira voi olla työkaveri tai lemmikki ja kani voi olla lemmikki tai koe-eläin. Sama eläin saa siis erilaista kohtelua eri tilanteissa, ja tämä erottelu näkyy lainsäädännössä asti. Samoin sosiaalisuudessaan ja älykkyydessään koiran veroinen sika kohtaa aivan erilaisen elämän kuin koira.

Eläimillä on yhteiskunnallisten roolien lisäksi paljon merkityksiä yksilön ja perheen tasolla. Eläin ei ole sama asia kuin puoliso, ystävä tai perheenjäsen, mutta lemmikin

merkitys voi yksilölle olla erittäin suuri. Esimerkiksi Bowlingin (2005, 80) tutkimukseen vastanneiden yli 65-vuotiaiden kotonaan asuvien yksilöiden mielestä sosiaaliset suhteet olivat tärkein yksittäinen elämänlaatua lisäävä tekijä. Sosiaaliin suhteisiin lukeutuivat esimerkiksi perheen ja ystävien lisäksi lemmikit. Lemmit usein myös luokitellaan perheenjäseniksi. Kupsalan ja Tuomivaaran (2004, 311) mielestä eläinten rooli sosiaalisen todellisuuden ja kokemuksen rakentumisessa on jäänyt vähäiselle huomiolle aivan kuin ihmiset olisivat kehittyneet vuorovaikutuksessa vain toisten ihmisten kanssa. Eläimet ovat kuitenkin ihmisille merkittäviä toisia ja niitä käytetään itsemäärityksen välineinä (Kupsala & Tuomivaara, 2004, 310). Sosiologinen eläintutkimus onkin kehitellyt lähestymistapoja, joissa eläimiä tarkastellaan mielellisinä sosiaalisina toimijoina, esimerkiksi symbolisen interaktion osapuolena (Kupsala & Tuomivaara 2004, 318). Lisäksi suhteet muihin lajeihin täyttävät talouden ulkopuolella olevia ihmistarpeita (Fine & Beck 2010, 6).

2.1 Lemmikkieläimet

Eläinsosiologinen tutkimus käsittää kaikki yhteiskuntamme eläimet, mutta koska lemmikkieläimet ovat suuressa osassa sekä yhteiskunnassamme että erityisesti tässä tutkimuksessa, on syytä tarkastella kyseistä ryhmää hieman tarkemmin. Terminä lemmikki voidaan käsittää hieman halventavana ja poliittisesti korrektimpi sana olisi eläinkumppani (Franklin 1999, 49). Eläinkumppani sanaa en kuitenkaan ole juuri kuullut itse käytettävän ja omaan kielenkäyttöni lemmikki istuu paremmin, joten sitä olen tässä tutkielmassa käyttänyt, vailla negatiivisia konnotaatioita. Lemmit on helppo erottaa muista eläimistä ryhmän erikoispiirteiden vuoksi. Lemmikkinä olo asettaa eläimen aivan eri statukseen; rotta on lemmikkinä oppivainen ja älykäs seuralainen, villinä saastainen tautienlevittäjä ja laboratoriossa olento, joka voidaan ilman eettisiä velvoitteita altistaa kivuliaille kokeille. Kun Teemu Mäki 1988 tappoi kissan taiteellista videoteostaan varten, nousi valtava kansallinen kohu, joka nosti päätään vielä vuosikymmeniä myöhemmin presidenttiehdokas Arhinmäen otettua vastaan Mäen tukea vaalikampanjassaan 2012. Samaan aikaan kuitenkin hyväksymme lukemattomien eläinten kuoleman vuosittain esimerkiksi tyydyttämään ravinnontarvettamme. Eläimistä erityisesti lemmikit vastaanottavat

myötätuntoa ja empatiaa ihmisiltä, vaikka rajanveto esimerkiksi lemmikin ja koe-eläimen välille on luotu mielivaltaisesti.

Eläinsosiologia kappaleessa kirjoitin miten eläin määrittää ihmisyyttä. Ihmiset käyttävät eläimiä, erityisesti lemmikkejä, luomaan omaa statustaan ja identiteettiään, esimerkiksi joko yksinkertaisesti eläinystävänä, tarkemmin koiraihmisenä tai vielä spesifimmin esimerkiksi tietyn rodun omistajana. Franklinin (1999, 44) mukaan eläimet ovat symboloineet myös kansallista tai sosiaalista identiteettiä. Lemmikit ovat yleisyytensä vuoksi kiinteä osa yhteiskuntaa ja omaa kulttuuriamme. Lemmikkikulttuuri on myös pitkälle institutionalisoitunut. Eläinten ympärille on rakentunut massiivinen bisnes- ja järjestöverkosto joista vain muutamia esimerkkejä ovat eläinlääkärit, kennelklubit, rotuyhdistykset, hautauspalvelut ja lemmikkien lomahoitolat. Lemmikkeihin erikoistuneita valokuvaajia ja partureita on tarjolla runsaasti ja koirien kouluttamisen ympärillä pyörii ainakin kaksi reality tv-sarjaa, *It's Me or the Dog* ja *Dog Whisperer with Cesar Millan*.

Lemmikkikulttuuri on kehittynyt osin yhdessä kaupungistumisen kanssa (Serpell 2009, 24). Eläimet eivät ole enää monellekaan suora tulonlähde, joten eläinkuva, suhde eläimiin ja eläinten merkitys on muuttunut. Eläinsuhde on muuttunut välineellistämisestä tunnepitoiseksi (Kupsala & Tuomivaara 2004, 317). Kissan tarkoitus ei ole enää hävittää rottia navetasta tai koiraa ei pidetä sen tarjoaman valvonnan ja turvallisuuden vuoksi. Lemmikkeiksi mielletäviä eläimiä ei varsinaisesti tarvita, mutta niiden suosio on valtava. Tätä suosiota voidaan selittää esimerkiksi lajien monimuotoisuudella. Lemmikkieläiminä pidetään niin kaloja, matelijoita, sammakkoeläimiä, lintuja, nisäkkäitä kuin hyönteisiäkin. Lemmikkieläimiä löytyy tutuista eksoottisiin ja helppohoitoisista vaativiin lajeihin. Lemmikit nostetaan välillä lähes ihmisten asemaan ja niitä varten on laadittu oma lainsäädäntö. Fudge (2008, 20) arvio lemmikkien tärkeyden nyky-yhteiskunnassa johtuvan niiden ihmis-eläin rajanvetoa rikkovista ominaisuuksista. Lemmikit ovat esimerkiksi eläimistä ainoat, jotka olemme kutsuneet asumaan kanssamme Fudge (2008, 15–16) kirjoittaa yksinkertaisesti lemmikkien olevan eläimiä, jotka ovat sukua. Tietenkin kissa on kissa eikä ihminen, mutta se ei tarkoita, ettei kissalla voisi olla omat merkityksensä ja tärkeä rooli yksilön tai perheen elämässä. Toiset tutkijat selittävät läheisiä suhteitamme lemmikkeihin ihmissuhteiden vaikeudella ja monimutkaisuudella. Lemmikit luovat pysyviä

siteitä omistajiinsa, eivät yleensä karkaa toisten matkaan, ilahtuvat aina omistajan nähdessään, tarjoavat ehdotonta rakkautta ja näyttävät tarvitsevan omistajaansa yhtä paljon kuin omistaja niitä (Franklin 1999, 85).

Toiset mieltävä lemmikit ”alennetuiksi” eläimiksi koska villit ja itsenäisesti selviytyvät eläimet on kesytetty ja tehty riippuvaisiksi ihmisistä (Fudge 2008, 8). Luonnossa eläimet käyttävät suurimman osan ajastaan ravinnon etsimiseen, joten kesyeläimen elämä poikkeaa merkittävästi villeistä sukulaisista koska omistajat huolehtivat niiden tarpeista. Lemmikkejä myös koulutetaan ja jalostetaan paremmin sopiviksi kumppaneiksi. Rotujen ulkonäköön vaikutetaan joissakin tapauksessa jo siinä määrin, että rodun edustajat kärsivät vakavista sairauksista. Lemmikkieläimiltä saattaa puuttua monia niiden villinä elävien lajikumppaneiden ominaisuuksia, mutta lemmikit ovat silti eläimiä, vaikka omistajat usein liittävät niihin paljon inhimillisiä ja ihmismäisiä piirteitä. Lemmikeille asuvat usein kanssamme samoissa tiloissa, niille annetaan yksilölliset nimet, ne syövät ihmisravinnon kaltaista ruokaa, niitä itseään ei saa syödä ja niille tarjotaan jopa äärimmäisyyksiin menevää terveydenhoitoa kuten elinsiirtoja ja proteeseja (Fudge 2008, 15). Lemmit otetaan mukaan matkoille, niille osoitetaan testamentteja ja usein lemmikkien nimet löytyvät esimerkiksi lähetetyistä joulu- tai onnittelukorteista. Samaan tapaan kuin ihmisten välisissä suhteissa, lemmikkeihin sitoudutaan emotionaalisesti, hyväksytään vastuu niistä, jaetaan aktiviteetteja niiden kanssa ja surraan niiden kuolemaa (Field ym. 2009, 335). Lemmin kuolemaan liittyy samoja psykologisia ja sosiaalisia haasteita kuin toisen ihmisen kuolemaan, esimerkiksi univaikeuksina ja poissaolona työpaikalta. Lemmit asetetaan ihmisten rooleihin, koska ne herättävät samanlaisia tunteita ja käytösmalleja joita havaitaan ihmissuhteissa (Field ym. 2009, 335). Fudge (2008, 56) muistuttaa, että vaikka teemme antropomorfinen suhtautuminen eläimiin on yleistä, ne ovat silti ratkaisevasti erilaisia kuin me. Monet lemmikkieläimet joutuvat liiallisen inhimillistämisen kohteeksi kun omistajat unohtavat, että lemmikki on kaikesta huolimatta ensisijaisesti vaistojensa varassa elävä eläin. Eläimiä kohdellaan kuin ihmisiä esimerkiksi pukemalla niitä ja käsittelemällä niitä kuin ne ymmärtäisivät automaattisesti vaatimuksemme niiden käyttäytymistä kohtaan. Juuri tämä lemmikin tasapainottelu eläimen ja ihmismäisyyden välillä tekee siitä kiinnostavan tutkimuskohteen myös filosofisessa ja yhteiskunnallisessakin mielessä.

Lemmikin omistamisen lähtöajatuksena on ihmisen kyky rakastaa yli lajirajojen ja mahdollisuus luoda rakastava ja merkityksellinen suhde olentoon, joka ei ole ihminen (Fudge 2008, 16). Perez (2007, 34) kirjoittaa meillä olevan moraalinen vastuu jokaisesta olennoista jonka olemme tehneet riippuvaiseksi itsestämme. Vaikka rakastamme lemmikkejä, niiden kaltoinkohtelu ja hylkääminen on yleistä. Palmer (2006, 170–171 Fudge 2008, 108 mukaan) kirjoittaa, että jopa 6-10 miljoonaa koiraa ja 7-10 miljoonaa kissaa lopetettiin Yhdysvaltojen löytöeläinsuojilla 1990. Määrä on yli kymmenennes koko kissa- ja koirapopulaatiosta. Lemmikkieläimiä tuotetaan yli tarpeen joten kaikille ei löydy omistajaa ja monet omistajat eivät haluaakaan sitoutua huolehtimaan eläimestä koko sen elämän ajan (Fudge 2008, 109). Lainsäädäntö tuo lemmikeille keinoa turvaa huonon tunnettavuuden, heikon valvonnan ja pienten sanktioiden vuoksi. Muun muassa näiden seikkojen vuoksi lemmikkikulttuurimme voidaan nähdä ongelmallisena ja epäeettisenä. Keskustelua asiasta heräsikin Korkeasaaren entisen johtajan Seppo Turusen antama lausunto Ylen Ajankohtaisen ykkösen haastattelussa (Helsingin Sanomat 13.2.2012). Turusen mukaan eläinsuojelulliset ja ekologiset ongelmat ovat niin suuria, että lemmikkien pidosta tulisi kokonaan luopua.

3. ELÄINTERAPIA

Eläinterapia on laaja ja monitieteinen erilaisten ja hyvin erilaisille tahoille suunnattujen terapiamuotojen kenttä. Eläinterapia voi olla eläimen lyhyt vierailu esimerkiksi ADHD:sta kärsivän lapsen luona, eläimet asukkaina laitoksissa kuten vankiloissa, neurologisen sairauden hoito ratsastusterapiassa, eläinvideoiden katselu ennen vaikeaan leikkaukseen menoa tai palvelutalon ikkunasta aukeava näkymä laiduntaviin lehmiin (Fine, 2010). Eniten terapiassa käytetään koiria ja kissoja, mutta myös jyräjöitä, lintuja, kaloja, hevosia, norsuja ja delfiinejä (Fine 2010, foreword). Terapia voi kohdistua yksilöön tai ryhmään. Yhteistä eläinterapia eri muodoille on vain terapian perustuminen ajatukselle, että eläin tuo terapiaan jotain, jonka koemme tärkeäksi ja hyödylliseksi. Eläintä käytetään terapiassa joko suoraan vuorovaikutustilanteissa tai sitä voidaan pitää vain havainnoinnin kohteena. Eläinterapia on moniammatillinen kenttä ja sen harjoittajat ovat aina tehtävänsä kouluttautuneet. Monesti terapiassa käytettävä eläinkin on jollain tapaa koulutettu, tai ainakin sen soveltuvuus terapiaan on testattu. Esimerkiksi ratsastusterapiassa ei voi käyttää hevosta, joka on huonoluonteinen tai arvaamaton. Eläinterapiassa edetäänkin usein eläimen ehdoilla. Kaikissa tapauksissa eläin ei kuitenkaan ole saanut minkäänlaista koulutusta eikä sen käyttö terapian välineenä ole välttämättä tarkoituksellista tai suunnitelmallista. Esimerkiksi laitoksessa asuvaan lemmikkieläimeen voidaan viitata terapiaeläimenä. Eläinterapian lähtökohdat ovat juuri lemmikkien havaituissa positiivisissa vaikutuksissa, lemmikit tarjoavat samoja terapeuttisia vaikutuksia, vaikka eivät varsinaisesti ole terapiaeläimiä. Lemmikin ja terapiaeläimen raja on siis hiukan häilyvä. Esimerkiksi tämän tutkielman esittelemä Vuoroparin Teppo-kissa profiilituu enemmän lemmikiksi kuin terapiaeläimeksi.

Eläinten käyttö terapiassa lähti hitaasti liikkeelle ja on yhä varsin uutta, mistä kertoo muun muassa saatavilla olevien lähteiden vähyys. Eläimet ovat kuitenkin kautta historian olleet yhteiskunnissa tärkeässä roolissa. Alkukantaisissa uskonnoissa, kuten animismissä, eläimillä on merkittävä rooli. Sekä eläviä että kuolleita eläimiä tuli kohdella suurella kunnioituksella, sillä eläinten henget saattoivat tulla kostamaan (Serpell 2010, 18). Toisaalta eläimet olivat voimauttavia parantajia. Kristinusko syrjäytti animismin, mutta ei poistanut eläinten merkitystä. Valistusajalla sympaattinen suhtautuminen eläimiin ja

luontoon kasvoi, eikä villieläimiin enää suhtauduttu ainoastaan uhkana ihmisille. Yhteiskuntaluokkien huipulla olevat ihmiset alkoivat pitää lemmikkejä, ja hitaasti käytäntö levisi muun väestön keskuuteen (Serpell 2010, 24). Ensimmäisiä kokeiluja eläinterapian saralla olivat eläimet esimerkiksi Englannin mielenterveyslaitoksissa. Ainoa lääketieteellinen konsepti, jossa eläimet mainittiin, käsitteli kuitenkin pitkään lähinnä zoonooseja (Serpell 2010, 25–26). 1960-luvulla eläimistä alettiin ensi kertaa keskustella terapeuttisista näkökulmista, mutta kenttä saa edelleen vain vähän tunnustusta valtaviiran lääketieteellisessä kirjallisuudessa (Serpell 2010, 29). Arkitietona eläinterapialla on kuitenkin vahva jalansija ja ainakin lemmikinomistajat voivat allekirjoittaa eläinten tärkeyden ja niiden syvän merkityksen elämässämme.

Koska eläinterapia on tuore aluevaltaus, sen menetelmät ja tulokset herättävät paljon jatkokysymyksiä ja ovat myös osin ristiriitaisia. Esimerkiksi Rijken ja Beek (2011) eivät tutkimuksessaan löytäneet yhteyttä lemmikkien ja paremman terveyden välillä. He tosin eivät mitanneet esimerkiksi lemmikkien tärkeyttä omistajilleen, ja heidän otoksensa koostui kroonikkosairaista, jotka oli diagnosoitu keskimäärin 13 vuotta sitten, luultavimmin jo ennen lemmikin hankkimista (Rijken & Beek 2011, 386). Jos eläinterapia on tehokkaampaa verraten toisiin terapiamuotoihin, onko syynä juuri elävän subjektin käyttö vai ajaako pehmolelu tai robotti saman asian (Kazdin 2010, 528)? Robotin käyttö ei toisi tutkimuksiin tai käytäntöön moraalisia ongelmia, eikä se kaipaa hoitotoimenpiteitä kuten elävät lemmikit. Kazdin (2010, 529) mukaan kuitenkin eläimet, ja erityisesti lemmikit ovat vailla vertailukohdetta siinä mitä ne tuottavat vuorovaikutukseen ihmisen kanssa, tai näin kerätyt subjektiiviset raportit tuntuvat osoittavan. Kentän ammattilaiset pitävät juuri elävän eläimen ja ihmisen välistä vuorovaikutusta ja suhdetta tärkeänä terapian kannalta. On hieman kyseenalaista yrittää luoda merkityksellistä suhdetta elottomaan esineeseen, ja ainakin vastavuoroisuus jää saavuttamatta. Itse kokisin hieman alentavana ja aliarvioivana jos minua yritettäisiin rohkaista vuorovaikuttamaan esineen kanssa ja hoitamaan sitä. Lisäksi eläimen kanssa toimiessamme voimme tuntea valtaa ja kontrollia, mutta toisaalta eläin heijastaa omaa haurauttamme (Fudge 2008, 20). Ihmisen ja eläimen välinen vuorovaikutus on hyvin uniikki, sillä kumpikin osapuoli on yksilö, joka tuottaa vuorovaikutusta omalla tavallaan ja tuo siihen eri asioita.

Eläinterapian suosio on nousussa vaikka tutkijat eivät vielä täysin ymmärräkään mihin terapian toimivuus perustuu ja mikä on eläinterapian potentiaali. Tutkittaessa eläinterapiaa tärkeimmät kysymykset ovat parantaako eläimen läsnäolo terapian vaikutusta ja jos parantaa, niin mikä eläinkontaktissa tekee tämän eron (Kazdin 2010, 527)? Näihin kysymyksiin tutkimukset eivät ole vielä ehtineet täysin vastata joten lisätutkimusta, kriittisyyttä ja vertailua kentällä tarvitaan. Vuorovaikutukset ovat hyväksi muun muassa koska eläimiä on helppo koskettaa ja ne koskettavat, kun taas ihmisten välinen fyysinen kontakti voi olla kiusallista, harvinaista tai ei-toivottua (Arluke 2010, 405). Eläimiltä, ainakin koirilta, saa myös välittömästi huomiota ja kiintymystä. Vankan tutkimus- ja teoriapohjan puuttuessa eläinterapian harjoittamien perustetaan universaaliin kiintymykseen eläimiä, erityisesti lemmikkejä, kohtaan sekä yleiseen uskomukseen, että luonto ja eläimet ovat elämässämme hyviä asioita (Katcher & Beck 2010, 49). Eläinterapiaan on jo paljon kiinnostusta ja arkikokemukset ovat positiivisia, mutta alalla on kova tarve tehdä lisää tutkimusta ja hankkia lisää informaatiota, että se voitaisiin hyväksyä legitiiminä hoitomuotona. Lääketiede perustuu todisteille ja kontrolloiduille tutkimuksille, ja eläinterapian kentällä molemmissa on vielä puutteita vaikka edistystä tapahtuu (Katcher & Beck 2010, 50). Hyviä tuloksia ja lupauksia kentältä on kuitenkin jo saatu. Eläinkontaktit selvästi tuottavat positiivisia tuloksia, lisätutkimusta tarvitaan selvittämään mikä on se spesifi osa näitä suhteita, joka kontribuoi hyvien tulosten kanssa.

Eläimiä on viime vuosikymmeninä käytetty välineinä erilaisissa terapiamuodoissa hoitamaan sekä psyykkisiä että fyysisiä ongelmia niin lapsilla kuin vanhuksillakin. Fyysisiä ongelmia voidaan hoitaa esimerkiksi kätkemällä fysioterapeuttisia harjoitteita eläimen kanssa puuhailun lomaan. Alan Beckin ja Aaron Katcherin tutkimuksen mukaan fyysiset vasteet vaikuttavat myös psyykeen kun henkilö on ystävällisen koiran läheisyydessä (Fine 2010, foreword). Hengitys tasaantui, syke hidastui, lihakset rentoutuivat ja sympaattisen hermoston aktiivisuus väheni jolloin stressitaso laski. Allen ym. (2001, Friedmann ym. 2010, 97 mukaan) tekivät eläinterapeuttisen tutkimuksen aineistonaan miehiä, joilla oli stressaava työ. Sattumanvaraisesti toisille annettiin koira ja toisille ei. Tutkimuksen alussa kardiovaskulaarisissa vasteissa stressiin ei ollut eroavaisuuksia, mutta kuuden kuukauden kuluttua vasteet olivat heikompia miehillä, joilla oli koira. Lemmikki toimi puskurina stressiä vastaan. Stressi on yhteydessä moniin sairauksiin ja lemmikki on halpa ja helppo

hoitomuoto sekä sen ehkäisyssä että lievittämisessä (Franklin 1999, 101). Eläinterapialla on myös pelkästään psyykkistä hyvinvointia tukevia vaikutuksia. Eläimet lievittävät stressiä ja yksinäisyyttä sekä nostavat esiin positiivisia muistoja. Näitä asioita muun muassa Bowling (2005, 156) määrittelee psyykkisen hyvinvoinnin osa-alueiksi. Eläinterapia on paljon annettavaa sen laajojen psyykkisten, fyysisten ja yleiseen hyvinvointiin kytkeytyneiden vaikutusten vuoksi (Kazdin 2010, 542). On kuitenkin muistettava, että tällä alueella kaivataan edelleen lisää tutkimusta ja eläinten ”interventiot” esimerkiksi vanhusten tai psyykkisesti sairaiden hoitoon täytyy aina suunnitella tarkasti niin hoidettavien kuin heidän ympäristönsä vaatimusten mukaan (Baun & Johnson 2010, 285).

Eläinsosiologisesti kiintoisaa on eläinterapian mahdolliset suotuisat vaikutukset ihmisten kansalaiskäyttäytymiseen. Väkivaltainen käyttäytyminen on hallitsematon ongelma useissa yhteiskunnissa ja eläinten kanssa toimiminen (animal-assisted activities) tähtää muun muassa sosiaalisten, emotionaalisten ja kognitiivisten kykyjen kohdentamiseen (Arluke 2010, 401). Arluke (2010, 410) kirjoittaa AAA-ohjelmista, joissa lapsia kannustetaan ajattelemaan eläinten tavoin, mikä opettaa heille empatiaa jota voi soveltaa ihmissuhteissakin. Tähän voidaan aktiivisesti pyrkiä käyttämällä eläimiä esimerkkeinä ihmisten välisiä suhteita. Serpell (2009, 24) kirjoittaa yhden eläinterapian tutkimuksen lähtökohdista olevan ajatus siitä, että hoitava suhde eläimen kanssa toimisi sosiaalistavana funktiona etenkin lapsille. AAA-ohjelmissa ihmiset voivat solmia suhteita eläimiin turvallisessa ja kannustavassa ympäristössä. Arluke (2010, 401) kirjoittaa, että useiden tutkimusten mukaan aktiviteetit eläinten kanssa muokkaavat positiivisesti ongelmanuorten käytöstä ja asenteita. Eettisessä mielessä eläinterapian kehittämistä voidaan pitää tärkeänä eläintenkin kannalta, koska se edistää osaltaan eläinsuojelullisia pyrkimyksiä. Eläinterapian myötä opimme tuntemaan toisten olentojen kokemusmaailmaa ja vuorovaikuttamaan niiden kanssa, mikä lisää ymmärrystämme ja parantaa näin suhtautumista eläimiin ja luontoon.

Eläinterapia on saanut tukea psykologian, koulutuksen ja lääketieteen tutkijoilta ja harjoittajilta ja se on saavuttanut jalansijan vakiintuneena terapiamuotona. Yleisön saadessa tutkimustietoa lemmikkien terveydellisistä vaikutuksista monille nousee kysymys,

hankkiako oma lemmikki (Friedmann ym. 2010, 97). Eläimet eivät kuitenkaan vaikuta kaikkiin samoin ja jotkut yksilöt voivat kokea eläimet stressaavina tai epämiellyttävinä (Friedmann ym. 2010, 101). Ihmisen ja eläimen suhtautuminen toisiinsa ja tämän suhteen laatu on kriittistä eläinterapiassa. Mitä parempi suhde saadaan aikaan sitä parempia tuloksia voidaan odottaa (Friedmann ym. 2010, 87, 96). Terapian ydin tuhoutuu jos tilanteet ovat väkisin luotuja ja toimitaan vastoin toisen osapuolen, eläimen tai ihmisen, tahtoa.

3.1 Mitä terapiaeläimeltä vaaditaan ja mitkä ovat sen oikeudet?

Eläintä voidaan käyttää terapian välineen, mutta eläin ei ole väline. Eläinterapiassa sekä aihepiiriä käsittelevissä tutkimuksissa täytyy huomioida moraalinen näkökulma mukana olevien eläinten vuoksi (Katcher & Beck 2010, 50). Tunnevan olennon käyttö terapiassa edellyttää etenemistä tämän olennon lähtökohdista. Eläimen omat yksilölliset tarpeet ja ominaisuudet tulee huomioida, sillä kyseessä on subjekti, jolla on intressejä ja päämääriä (Serpell ym. 2010, 481). Eläimen käytöstä terapiassa on todettu olevan monenlaista hyötyä, mutta eläin/ihmis-suhteita tulee ylläpitää molempien osapuolien ehdoilla. Suunnittelu, valinta ja koulutus eläinterapian käytössä poistavat mahdollisia eläimelle tai ihmiselle terapiasta koituvia haittoja ja riskejä (Serpell ym. 2010, 481).

Terapiaeläimestä tulee kantaa huolta sekä terapian aikana että muulloin. Eläimen hyvään hoitoon kuuluu vähintään ruuan, veden ja siistin elinpaikan tarjoaminen. Fyysisen kunnon lisäksi tulee huolehtia eläimen henkisestä terveydestä ja suoda sille turvallinen ja stressitön ympäristö. Serpell ym. (2010,484) kirjoittavat muun muassa yksilöllisten tarpeiden sekä lajille ominaisen käytöksen sallimisen olevan tärkeä osa hoivaa. Eläinterapiaa tulee harjoittaa vähintään eläinsuojelulain määrittämässä puitteissa, vaikka lain minimivaatimuksista onkin vielä matkaa eläimen mahdollisimman hyvään hoitoon. Eläimen päivittäinen hyvinvointi edellyttää säännöllistä hoitoa ja tarkkailua sairauksien varalle (Perez 2007, 28). Sairautta indikoi eläinlääkärien mukaan ainakin ruokahalun puuttuminen, kasvanut veden kulutus tai vaikeudet nousta ylös tai mennä makuulle (Perez 2007, 28). Tarkkailun avulla huomataan fyysisten vammojen lisäksi psyykkiset oireet.

Perez (2007, 35) huomauttaa, että eläimet voivat stressata myös vääränlaisen elinympäristön tai käsittelyn seurauksena. Tästä syystä eläimen jatkuva läheinen tarkkailu onkin tarpeen mahdollisten ongelmien havaitsemiseksi (Serpell ym. 2010, 485).

Kesyeläimillä on huomattavasti korkeampi toleranssi stressaaviin tilanteisiin ja sosiaaliseen ympäristöön kuin luonnostaan villeillä lajeilla (Hemmer, 1990 Serpell ym. mukaan). Kesyeläimet myös tunnetaan paremmin kuin jotkin eksoottiset lajit, jolloin stressin tai ahdistuksen merkit tunnetaan ja siten havaitaan paremmin. Toisista lajeista ei ehkä tunneta edes niiden perustarpeita ja oikeaa hoitoa joten ne saattavat saada puutteellista huolenpitoa. Stressin välttämiseksi eläimellä pitäisi olla mahdollisuus poistua tilasta jos se kokee sosiaalisen tilanteen epämiellyttäväksi tai haluaa olla rauhassa (Serpell ym. 2010, 483). Stressi saattaa olla erityisen vakava riski eläimillä, jotka ovat laitoksissa varsinaisia asukkeja sillä ne ovat ”töissä” koko päivän vuoden jokaisena päivänä (Serpell ym. 2010, 488). Siksi niille täytyy taata riittävästi taukoja, aikaa rauhoittua ja olla omissa oloissaan. Monet terapiaeläimet ovat ensisijaisesti jonkun omia lemmikkejä ja voin toisinaan terapiaeläimiä, jolloin niiden saama hyvä hoitokin on paremmin taattu. Laitostenkin eläimillä tulisi olla selkeä vastuuhenkilö, joka viime kädessä vastaa eläimen hoidosta ja turvallisuudesta. Terapia- ja palveluseläimet altistuvat monille muutoksille niiden fyysisessä ja/tai sosiaalisessa ympäristössä (Baun & Johnson 2010, 491). Eläimen käsittelijä saattaa vaihdella useasti ja kun ne eivät enää kykene työhönsä, ne luovutetaan eteenpäin uuteen kotiin. Laitoksissa asukkaina olevien eläinten ympärillä olevat ihmiset vaihtelevat paljon eikä eläimille välttämättä ole selkeää omaa ihmistä. Muutoksien aiheuttamaa stressiä eläimillä pitäisi pyrkiä minimoimaan (Baun & Johnson 2010, 492).

Eläimen oma halukkuus olla mukana terapiassa, tai missä tahansa vuorovaikutustilanteessa, tuottaa yleisesti ottaen paremman lopputuloksen. Eläimet vastaavat positiivisesti hellävaraisiin ja ystävällisiin huomionsoituksiin (Perez 2007, 35). Terapiaeläinten kohtelu nostaa kuitenkin toisinaan eettisiä ongelmia. Serpell ym. (2010, 486–487) kirjoittavat esimerkiksi kapusiiniapinoiden käytöstä liikuntarajoitteisten apuna. Apinat täytyy kastroida ja niiden kulmahampaat on poistettava omistajien turvallisuuden vuoksi. Lisäksi apinat saattavat joutua käyttämään sähköpantoja joiden avulla niitä voidaan kontrolloida. Varsinaista kaltoinkohtelua suurempi riski eläimille on kuitenkin stressi ja

ahdistus. Eläimet vanhenevat meitä nopeammin ja yleensä terapiassa käytettävät eläimet eivät ole alun perinkään kovin nuoria yksilöitä. Samoin kuin vanhusten, ikääntyvän terapiaeläimen kasvanut hoidon tarve täytyy huomioida (Serpell ym. 2010, 484). Eläimet tulisi päästää työstään eläkkeelle kun ne eivät enää jaksaa olla toiminnassa mukana tai alkavat ärsyntyä siitä.

4. IKÄÄNTYMINEN YHTEISKUNNASSA

Ikääntyneiden tarkastelu tutkimuksessa on ongelmallista monessakin mielessä. Tulisiko puhua vanhoista, vanhuksista, ikääntyneistä, eläkeläisistä, varttuneesta väestöstä vai jostain muusta? Mikä nimitys on sekä kuvaava että neutraali? Sanat vanha, vanhus ja vanheneminen muuttavat sisältöään tilanteen ja yhteyden mukaan (Jyrkämä 2001, 279). Tässä tutkimuksessa en ole problematisoinut käsitteitä ja olen käyttänyt lähinnä sanoja ”vanhus” ja ”ikääntynyt”, joilla voidaan löyhästi viitata eläkeikäisistä ylöspäin. Oikean termin lisäksi on mahdotonta tehdä selkeärajainen määritelmä elämän aatopuolesta. Vanhuutta on hankala kuvata pelkällä iällä, etenkin kun useimmat iältään vanhat kokevat itsensä paljon oikeaa ikäänsä nuorempina. Alan kirjallisuus tekee hyvin erilaisia ja usein tutkimuskohteesta riippuvia määrittelyjä, mutta usein keinotekoinen raja vanhustutkimuksissa asetetaan 65 ikävuoteen. 65 vuotta täyttäneet muodostavat vanhusväestön myös virallisessa tilastoinnissa (Jyrkämä 2001, 280). Kuitenkin kaikessa tutkimuksessa ja kirjallisuudessa on pidettävä mielessä, että yli 65-vuotiaat ovat hyvin heterogeeninen ryhmä ikiopiskelijoista ja senioriurheilijoista kroonikkosairaisiin. ”Vanha” kuulostaa hieman oudolta nimitykseltä juuri eläkeiän saavuttaneesta, eivätkä ihmiset yleensä itse viittaa itseensä tällä sanalla. Tämän tutkimuksen varsinainen aineisto kohdistuu vanhimpaan ja heikkokuntoisimpaan ikäryhmään, joka usein onkin pitkäaikaishoidon asiakaskuntaa. Läpi tutkielman löytyy kuitenkin tutkimusesimerkkejä hyvin eri elämäntilanteesta ja eri-ikäisistäkin vanhemman väestön edustajista.

Väestön vanheneminen Suomessa on tällä hetkellä niin nopeaa, että Jyrkämän (2001, 267) mukaan lähestymme uutta yhteiskunnallista tilannetta. Tämä ”geronmurros” aiheuttaa haasteita julkiselle vallalle, kansalaisyhteiskunnalle, suvuille, perheille ja yksilöille (Jyrkämä 2001, 268–269). Yli 60 % suurten ikäluokkien edustajista oli siirtynyt eläkkeelle vuoden 2010 loppuun mennessä (www.stat.fi). Vuonna 2020 yli 65-vuotiaita tulee olemaan 1 125 000, mikä tarkoittaa 21,5 % koko väestöstä (Jyrkämä 2001, 267). Kun ikääntyviä on väestössä paljon sekä suhteellisesti että määrällisesti, he ovat myös poliittisesti tärkeä ryhmä (Bowling 2005, 1). Poliitikassa ollaankin yhä huolestuneempia kuinka mahdollistaa vanhuksille hyvä terveys ja itsenäisyys elämän loppuun asti. Kaikken vanhin ikäluokka, yli 90-vuotiaat, kasvaa erityisen nopeasti. Sarvimäki ja Heimonen (2010, 15) tarkastelevat 85

v täyttäneitä kaikkein haavoittuvimpana ryhmä, sillä tässä ikäluokassa esiintyy jo paljon sairauksia ja toimintakyky heikkenee. Monet tarvitsevat palveluja selvitäkseen arjestaan. Pitkäaikaishoidossa toimintakyky ja hyvinvointi saattavat kuitenkin edelleen heiketä. Sarvimäki ja Stenbock-Hult (2010, 45) kuitenkin uskovat, että toimintakykyä mahdollista ylläpitää ja jopa vahvistaa mikäli ikääntyneet itse käyttävät voimavarojaan ja hoito- ja palveluhenkilökunta tukee omaehtoisuutta ja toimintakykyä vahvistavia harjoituksia. Pitkäaikaishoidon piirissä on suuri määrä jo valmiiksi muun muassa vajaan toimintakyvyn vuoksi haavoittuneita vanhuksia, joten on sekä eettisesti että yhteiskunnallisesti tärkeää kehittää vanhuspalveluja.

Yhteiskunta vaikuttaa siihen, millaiseksi vanhuuden ikäkausi muodostuu (Jyrkämä 2001, 276). Yhteiskunnassa vallitseva kulttuuri määrittää esimerkiksi sen, millaisia oletuksia vanhuuteen liitetään ja miten vanhukset nähdään osana yhteiskuntaa. Ikääntymistä tarkastellaan lähinnä palvelujen tarpeena ja niistä aiheutuvina kustannuksina (Sarvimäki & Heimonen 2010, 26). Tällaisessa ilmastossa ikääntyminen vaikuttaa vanhusten omiin kokemuksiin. Bowlingin (2005, 4) mukaan ikäihmisillä on matala status teollistuneissa yhteiskunnissa. Kauneusihanteiden vuoksi suurin osa yrittää peitellä iän merkkejä ja jo pelkästään vanhan ihmisen ulkonäkö asettaa hänet heikompaan sosiaaliseen asemaan (Sarvimäki & Stenbock-Hult 2010, 37). Sarvimäki ja Heimonen (2010, 16) muistuttavat vanhusten tietovaroista ja kokemuksesta, josta nuoremmat voivat oppia, isovanhempien roolista ja sukupolvien välisen kanssakäymisen tärkeydestä. Kuitenkin vanhuksia on vaikea saada ääntään kuuluviin, heitä kohdellaan taakkana voimavaran sijaan ja väestön ikääntymisestä puhutaan lähinnä yhteiskunnallisena ongelmana. Suomi ikääntyvänä yhteiskunta tuleekin varmasti kohtaamaan ongelmia. Tulevaisuudessa työikäisiä tulee olemaan vähemmän suhteessa ikääntyvään väestöön jolloin esimerkiksi vanhuspalveluiden järjestäminen voi tuottaa haasteita (Sarvimäki & Heimonen 2010, 15). Menestyksekkäästä ikääntymisestä on tullut suurin huolenaihe viimeaikaisessa ikätutkimuksessa (Hara 2007, 101). Liikuntaongelmat, muistisairaudet, masennus ja yksinäisyys ovat yleisimpiä vanhusten hyvinvointia haastavista ongelmista (Sarvimäki & Heimone 2010, 15). Vanhuksen ympärillä olevat auttajat voivat jopa lisätä yksinäisyyden tunnetta jos kontaktit ovat pinnallisia ja puhtaasti ammattimaisia (Sarvimäki & Stenbock-Hult 2010, 41) Länsimaissa vanhukset myös asuvat enemmän yksin kuin esimerkiksi kehitysmaissa joissa

perhe tai yhteisö asuu yhdessä vanhuksiensa kanssa (Bowling 2005, 92). Lisäksi yhteisön kiinteys vaikuttaa paljon siihen, kuka huolehtii vanhuksista ja minkälaista tämä hoiva on.

Bowlingin (2005, 7) mukaan hyvä elämänlaatu käsittää muun muassa fyysisen terveyden, psyykkisen hyvinvointi, itsenäisyyden, kontrollin elämästä, materiaaliset olosuhteet ja ulkoisen ympäristön. Näiden takaaminen ikääntyvälle väestölle ei kuitenkaan ole helppoa. Tällä hetkellä tutkimus vanhuksista on suuntaunut lähinnä kykenemättömyyteen, masentuneisuuteen ja ahdistuneisuuteen, kun huomiota tulisi kiinnittää vanhusten kykyihin, onnellisuuteen ja vapauteen (Bowling 2005, 2). Erilaisia hankkeita vanhusten hyvinvoinnin edistämiseksi on jo toteutettu, esimerkiksi lisäämällä koulujen ja vanhustalujen yhteistyötä esimerkiksi oppilaiden tarjoamien lauluesitysten muodossa, tai tarjoamalla vanhustaluille niin kutsuttua ystäväkoiratoimintaa. Lisäksi yhteiskunnallinen tendenssi tällä hetkellä on pyrkiä vähentämään pitkäaikaishoitoa. Esimerkiksi Yle uutisoi 24.4.2012 suunnitelmasta lakkauttaa useita vanhustalujen yksiköitä Kouvolassa lähivuosina laitoshoidon purkamiseksi. Korvaavia vaihtoehtoja ovat esimerkiksi kotihoito ja omaishoito tai etäomaishoito, jolloin vanhus saa viettää, ellei loppuelämäänsä niin ainakin enemmän vuosia omassa kodissaan. Hoidon laadun ja kustannusten vuoksi yhteiskunnalla on painetta siirtää vastuu vanhuksista takaisin omaisille (Jyrkämä 2001, 312). Kuitenkin vanhuuden vietto eriasteisessa laitoksessa on monelle ainoa tarjolla oleva vaihtoehto ja tulee todennäköisesti olemaan vielä pitkään tulevaisuudessakin. Pitkäaikaishoidon taso voi vaihdella paljonkin yksityisten ja julkisten palveluntarjoajien välillä jolloin varakkuus epätasa-arvoistaa vanhuutta. Pienilläkin asioilla, ja pienellä kustannuksella, voi vaikuttaa hoivan ja asumisen laatuun. Hyvän vanhuuden tulisi kuulua kaikille.

4.1 Vanhukset ja eläimet

Kuten edellä olen todennut, eläinterapian kenttä on hyvin monipuolinen. Vanhustenhoito on yksi suosituimpia tutkimuskohteita tällä kentällä. Vanhukset ovat myös tämän tutkielman keskiössä oman mielenkiintoni sekä viimeaikaisen yhteiskunnallisen keskustelun ohjaamana. Kirjallisuutta ja tutkimusta aiheesta kuitenkin on saatavilla

heikosti. En onnistunut löytämään esimerkiksi oman tutkielmani kaltaista aiempaa tutkimusta. Oman yhteiskuntamme historiassa on yksi syy kiinnittää huomiota eläinten potentiaaliin vanhuspalveluissa. Nyt vanhuuttaan elävästä sukupolvelsta monet ovat nuoruudessaan eläneet tilallisen elämää, johon eläimet ovat vahvasti kuuluneet sekä työtovereina että elannonlähteenä. Esimerkiksi hevonen on ollut tärkeä kaveri monille miehille rintamalla tai rauhan aikana tukkisavotoilla ja peltotöissä. Myös oman talon kotieläimiin oli hyvät henkilökohtaiset suhteet, sillä eläinten lukumäärä oli pieni ja niiden hoidosta ja tarkkailusta vastasi vain muutama ihminen. Oma dementoitunut isoäitini kertoo yhä lukuisia tarinoita heidän pienestä karjastaan muistaen nimeltä eri eläimiä ja niihin liittyviä erikoispiirteitä tai hauskoja sattumuksia. Nykyisen tehotuotannon aikana tämä on suuresti muuttunut, sillä tilat ovat vain yhteen eläimeen erikoistuneita ja eläinmäärä on valtava ja hoito on pitkälle koneistettu ja automatisoitu. Tulevaisuuden vanhuksille elämä ja eläimet maaseudulla tosin eivät taida olla kovinkaan tuttuja. Kuitenkin nykyään monilla ihmisillä on lemmikkejä jossain vaiheessa elämäänsä. Eläinten rooli yhteiskunnassa ja omassa elämässämme on ehkä muuttunut, mutta ei kadonnut mihinkään. Tämän vuoksi eläinten läheisyys myös vanhuudessa voisi olla toivottua. Tämän kappaleen tarkoitus on esitellä hieman eläinterapiaa vanhustyössä, sen mahdollisuuksia ja rajoitteita.

4.1.1 Eläinten vaikutus psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin

Aikaisemmin mainitsin hyvinvoinnin osa-alueina psyykkisen, fyysisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin. Tässä kappaleessa pyrin esittelemään hieman tarkemmin eläinten mahdollisuuksia tukea näitä osa-alueita. Ikääntyminen nyky-yhteiskunnassa on hyvin ristiriitaista. Toisaalta eletään pidempään ja paremmassa kunnossa. Vanhuus ikä kautena on aika rauhoittua ja nauttia sekä tarkkailla elettyä elämää eheänä kokonaisuutena. Toisaalta vanhukset kohtaavat yksinäisyyttä, psyykkisiä ja fyysisiä muutoksia ja niiden mukanaan tuomia uusia haasteita, sekä mahdollisesti jopa huonoa kohtelua laitoksissa (Baun & Johnson 2010, 283). Ilmeisin lähtökohta eläinterapeuttiseen vanhustyöhön on eläinten yksinäisyyttä lievittävä vaikutus. Yksinäisyys on yleinen ongelma yhteiskunnassa ja sitä koetaan kaikissa lähes kaikissa ikäryhmissä. Vanhojen ihmisten yksinäisyys on kuitenkin

erityisen vaikea selittää tai edes huomata. Syitä tähän ovat muun muassa vanhusten huono näkyvyys yhteiskunnassa, koska he eivät ole esillä kuten töissä ja koulussa käyvä väestö. Toinen syy on vanhuuden mukanaan tuomat mahdolliset muut haasteet. Fyysisistä tai psyykkisistä syistä ei ehkä voi poistua kotoa kahvilla käymään tai ystävän luo, eivätkä voimavarat välttämättä riitä vieraiden kutsumiseen kylään. Yksinäisyys voi johtaa vakaviin psyykkisiin seurauksiin kuten masennukseen. Ihmiset kokenevat yksinäisyyden niin voimakkaasti vastenmielisenä asiana, että yhteiskunnassa sosiaalista eristämistä, maanpakoa ja eristyssellää on käytetty rangaistusmuotoina (Serpell 2010, 28). Peretti (1990, 151) kirjoittaa yksinäisyyden olevan useiden tutkimusten mukaan vanhuuden pahin puoli ja uusia ystävyysuhteita ei joko osata tai haluta muodosta. Helpotusta yksinäisyyteen voisi tuoda esimerkiksi lemmikki tai vieraileva eläin. Eläimistä voidaan hakea seuraa tai tekemistä arkeen myös vaikkapa ruokkimalla puiston lintuja. Peretti (1990, 154) tutkimuksessa koiranomistajat raportoivat koiran antavan jotain tekemistä sen päivittäisen hoidon myötä ja psykologisesti se vaikutti tyydyttävään tarpeen hoitaa. Koiralla myös kerrottiin tarinoita ja uskouduttiin murheista, sekä pohdittiin ratkaisuja niihin. Vaikka eläin ei tietenkään korvaa ihmistä ystävänä tai perheenjäsenenä, lemmikin läsnäolo helpottaa arjen yksinäisyyttä sekä tarjoaa jotain tekemistä.

Eläimen seurasta on iloa niin täysin psyykkisesti terveille vanhuksille, kuin heillekin, joiden kognitiiviset kyvyt ovat rappeutuneet. Colombon ym. (2006, 207) tutkimuksessa seitsemän italialaisen vanhainkodin asukkaita jaettiin kolmeen ryhmään joille annettiin joko kanarialintu, kasvi tai ei mitään. Kasvin saaneet kokivat jonkinlaisia positiivisia vaikutuksia, mutta linnun saanut ryhmä huolehti selkeästi paremmin itsestään ja sosiaaliset funktiot sujuivat paremmin kahteen muuhun ryhmään verraten (Colombo ym. 2006, 210). Lintu myös suojausi masennukselta ja jossain määrin ahdistukselta ja vainoharhaisilta ajatuksilta (Colombo ym. 2006, 214). Kawamura ym. (2007, 8) tutkivat eläinterapian vaikutuksia pitkällä tähtäimellä vierailemalla muutaman koiran kanssa kahdesti kuukaudessa vanhainkodissa. Koiria sai vapaasti ruokkia, silitellä ja leikittää ja henkilökunta ja vapaaehtoiset antoivat neuvoa ja kannustusta tähän (Kawamura ym. 2007, 9). Kuuden kuukauden jälkeen henkiset toiminnot olivat kohentuneet vaikkakin fyysiset laskeneet. Esimerkkinä henkisten kykyjen kohentumisesta oli esimerkiksi yhden asukkaan kyky pystyä keskittymään pidempään ja jaksaa olla enemmän hereillä päivän aikana

(Kawamura 2007, 11). Vanhan iän mukanaan tuomien kognitiivisten haasteiden kannalta merkittävää on, että Baun ja Johnson (2010, 283) mainitsevat kortisoli-hormonin pitoisuuden laskevan, kun ihmiset ovat vuorovaikutuksessa oman koiransa kanssa (Odendaal 2000, Baun & Johnson 2010, 283 mukaan). Kortisoli-hormonia erittyy kun ihminen stressaa ja korkealla pitoisuudella on todettu olevan yhteys muistinmenetykseen (Greendale ym. 2000, Baun & Johnson 2010, 283 mukaan). Muistisairas ihminen voi myös helposti tuntea itsensä ulkopuoliseksi omassa yhteisössään. Eläimen seura voisi helpottaa tätä koettua eristyneisyyttä.

Eläimillä on myös toisenlaisia, epäsuorempia vaikutuksia vanhuksen elämänlaatuun ja hyvinvointiin. Japanilainen sosiologi Shoko Hara tutki miten vanhukset käyttävät lemmikkejään apuna elämänhallinnassaan. Haran (2007, 103) mukaan vanhuuteen kuuluva riippuvuus ei vie pohjaa itsenäisyydeltä, jos vanhus pystyy itse vaikuttamaan näiden tasapainoon. Lemmikit olivat yksi keino tasapainottaa näitä kokemuksia. Eläimet olivat välineitä, joiden avulla vanhukset saivat tasapainon itsenäisyytensä ja toisaalta riippuvuuden välille (Hara 2007, 100). Kyky huolehtia omasta lemmikistään on merkki itsenäisyydestä ja vahvistaa samalla kokemusta itsestä hyödyllisenä ja tarvittuna. Toisaalta vanhukset saattoivat tarvita muiden apua toisilla elämän osa-alueilla ja olivat tunnetasolla riippuvaisia lemmikeistään. Emotionaalista riippuvuutta lemmikeistä kuvasi vastaajien tapakuvailla lemmikkejä osana elämää, ehdoitta rakastavina ja rentouttavina. Toiset tutkimukseen osallistuneet kohtelivat lemmikkejä lapsinaan, toiset olivat emotionaalisesti riippuvaisia aikaisempien lemmikkien muistoista, jotka samalla usein olivat myös muistoja esimerkiksi edesmenneestä puolisoista (Hara 2007, 100, 107). Muistot saivat lemmikin omistajissa aikaan turvallisuuden ja rauhallisuuden tunteita. Vastuun ottaminen lemmikistä auttoi vastaajia käsittelemään fyysistä, emotionaalista ja taloudellista itsenäisyyttä (Hara 2007, 111). Lemmikkien avulla myös hoidettiin perheen välistä vuorovaikutusta. Jaettu vastuu eläimestä ja sen hoito tarjosi esimerkiksi hyvän keinon pitää läheiset välit perheeseen, ennen kuin vanhus tarvitsee perheenjäsenten apua omassa arjessaan (Hara 2007, 110). Sarvimäki ja Heimonen (2010, 29) määrittävät onnistunutta vanhenemista yksilön kykynä ylläpitää tasapainoa ja jatkuvuutta sopeutumisprosessien avulla. Nykyiset ja entiset lemmikit näyttäisivät tarjoavan yhden keinon tähän. Perettin (1990, 153) 64–82-vuotiaat naiset ja miehet kuvasivat suhdetta lemmikkikoiriinsa muun muassa sanoilla

kumppanuus, tunneside, hyödyllisyys ja uskollisuus. Hyödyllisyys tarkoitti koiran luomaa turvallisuuden tunnetta ja sekä myös emotionaalista turvallisuutta. Side vanhuksen ja lemmikin välillä on emotionaalinen, intiimi ja henkilökohtainen ja sisältää psykologista ja sosiaalista vuorovaikutusta (Peretti 1990, 152).

Liikunnalla on suuri merkitys fyysisten sairauksien ehkäisyssä ja hoidossa. Liikunnalla on suotuisia vaikutuksia rasitusta saavien lihasten lisäksi aineenvaihduntaan, hermostolliseen säätelyyn ja energiatasapainoon (Karvinen 2010, 131). Vanhemmalla iällä liikunnan tärkeys korostuu, koska iän myötä elimistön toiminnot heikentyvät. Lemmikki edistää liikuntaa etenkin eläimen ollessa ulkoilua vaativa laji (Baun & Johnson 2010, 283, 284). Vanhuuden myötä keho rapistuu väijäämättä, mutta päivittäinen liikunta auttaa ylläpitämään fyysistä kuntoa. Perettin (1990, 154) tutkimuksessa koira oli monille omistajille niin tärkeä, ettei ilman sitä menty ulos. Myös Victorin ym. (2007, 124) tutkimukseen vastanneet vanhukset kokivat lemmikkien luovan tekemistä arkeen. Koirien tapauksessa ne olivat syy mennä ulos ja lisäsivät näin myös liikunnan määrää. Lisäksi raportoitiin, että koiran lenkityksen yhteydessä näki aina jonkun tutun ja koiranomistajat pitivät myös kokoontumisia keskenään. Lemmikin ulkoilutus itsessään sekä sen myötä tulevat sosiaaliset kontaktit antavat sysäyksen hoitaa fyysistä kuntoa. Ilman tukea liikkumiseen ikäihmisestä voi tulla lyhyessä ajassa passiivinen ja toimintakyvytön (Karvinen 2010, 129). Liikkuminen ulkona on erityisen antoisaa, sillä se saa aikaan keskushermoston, muun elimistön ja ympäristön vuorovaikutusta eri tavalla kuin sisätiloissa ja lisäksi voi havainnoida luontoa (Karvinen 2010, 133). Ulkoilu palauttaa voimavaroja ja sillä on rauhoittava vaikutus. Pitkäaikaishoidossa oleville ei aina tarjota mahdollisuuksia tai kannustusta ulkoiluun. Palvelutalon asukkaita voisi piristää lyhyt kävelylenkki vierailevan koiran kanssa tai vain eläinten tarkkailu ulkosalla. Eläimet voivat tukea fyysistä hyvinvointia myös edistämällä toipumista. Franklin (1999, 101) kirjoittaa yhden suurimmista eläimiä koskevasta lääketieteellisestä löydöstä olevan lemmikin omistajien nopeampi parantuminen sydänsairauksista.

4.1.2 Eläinterapian haasteet ja mahdollisuudet vanhustyössä

Eläinterapiassa on monenlaisia käytäntöjä ja sen soveltamisessa tulee tehdä ratkaisuja tilanteen mukaan. Yksi mahdollisuus on yksinkertaisesti hankkia lemmikki. Lemmikin omistaminen ole eläinterapiaa sanan varsinaisessa merkityksessä, mutta voi johtaa samoihin positiivisiin tuloksiin joita eläinterapiassa tavoitellaan. Lemmikki tarjoaa liikuntaa, rakennetta päivään, sosiaalista vuorovaikutusta ja auttaa omistajaa tuntemaan itsensä tarvitukseksi ja hyödylliseksi (Victor ym. 2007, 124). Vaikka monet tutkimukset osoittavat eläimillä olevan positiivisia vaikutuksia, oikean eläimen löytäminen tietylle henkilölle voi olla haastavaa. Oma lemmikki voi tuntua mukavalta ajatukselta mutta erityisesti on huomioitava henkilön terveys ja turvallisuus (Baun & Johnson 2010, 292). Esimerkiksi nuori koira tarjoaa paljon kiintymystä ja tekemistä, mutta se voi olla vanhukselle liian nuori ja vireä tai vaikea kouluttaa (Baun & Johnson 2010, 292). Baun ja Johnson (2010, 293) muistuttavat, että lemmikin hankintaa ei tule tehdä harkitsematta, sillä eläimestä on rahallisten kulujen lisäksi jopa yli vuosikymmenen vastuu. Vanhuksen täytyy myös olla riittävän hyvä liikuntakyky lemmikin hoitoa ajatellen ja riittävä näkökyky, ettei hän esimerkiksi kompastu lattialla olevaan lemmikkiin (Baun & Johnson 2010, 293). Vanhukset lemmikin omistajina herättävät eettisiä kysymyksiä. Väistämättä enemmän tai myöhemmin tulee päivä, jolloin vanhus ei enää syystä tai toisesta kykene tarjoamaan täysipainoista hoitoa lemmikilleen. Missä vaiheessa ja kenelle silloin siirtyy vastuu eläimestä? Toisaalta vanhempi omistaja saattaa tarkoittaa pysyvämpää kotia lemmikille, sillä yleisiä lemmikistä luopumisen syitä ovat muutto, lasten hankinta tai uuden, allergisen kumppanin tapaaminen. Vanhemmalla väestöllä suuret elämänmuutokset ovat yleensä jo takana.

On toivottavaa, että vanhus saisi elää mahdollisimman pitkään omassa kodissaan. Monissa tapauksissa tämä ei kuitenkaan ole mahdollista, jos kotihoito on riittämätöntä eikä ole sukulaisia jotka sitoutuisivat hoitamaan. Osasyys haluun jäädä omaan kotiin ovat lemmikit ja niistä huolehtiminen jatkossakin. Useimmat vanhusten palvelutalot eivät anna lemmikkien muuttaa saapuvan asukkaan mukana, ja itsenäisyyden menetyksen lisäksi vanhus joutuu samanaikaisesti kokemaan myös lemmikistä luopumisen (Baun & Johnson 2010, 293). Vieraileva lemmikki tai palvelutalon oma eläinasukas ovat hyviä vaihtoehtoja.

Vanhus saa seuraa ja virikettä ilman että hänen täytyy itse osallistua lemmikin vaatimaan hoitoon tai kuluihin. Baunin ja Johnsonin (2010, 294) mukaan ainakin kissat, koirat, kanit, pienet jyräjät, linnut ja kalat soveltuvat hyvin joko laitoksen pysyviksi asukkaiksi tai vierailijoiksi. Muutto omasta kodista voi olla hyvin stressaavaa aikaa ja eläin voisi helpottaa tätä stressiä ja yksinäisyyttä. Esimerkiksi Kupsalan ja Tuomivaaran (2004, 317) mukaan eläimillä on myös merkitys pysyvien ja luotettavien suhteiden tarjoajina ja ontologisen turvallisuuden lähteenä. Ontologinen turvallisuus tarkoittaa tietoa siitä, että elämän pääpiirteet ovat stabiileja ja ennustettavia (Franklin 1999, 85). Uudessa kodissaan vanhus ei myöskään ehkä tunne ketään. Eläimet voivat toimia jään murtajina vanhusten välisissä suhteissa, sillä eläimistä puhuminen voi omien positiivisten kokemusten myötä olla miellyttävä puheenaihe, etenkin jos keskustelukumppani on tuntematon (Arkow 2010, 473, Victor ym. 2007, 124). Eläimet myös tarjoavat hyväksyntää vailla kritiikkiä, mikä psykologisessa kielessä tunnetaan ”ehdottomana positiivisena huomiona” (Field ym. 2009, 335). Vanhukselle, joka on ehkä jo kokenut monia menetyksiä elämässään, lemmikki on myös erittäin tärkeä sosiaalinen tuki. Tutkimuksessaan Johnson (Baun & Johnson 2010, 285–289) jakoi erään vanhainkodin uusia asukkaita kolmeen ryhmään siten, että yhdessä ryhmässä vieraili koira, toisessa vieraili ihminen ja kolmas eli kontrolliryhmä sai vain tavanomaista hoitoa. Kahden vierailuja saaneen ryhmän välillä ei ollut eroja, mutta kontrolliryhmä osoitti testeissä korkeampaa tasoa masennuksessa ja vihaisuudessa sekä heikompaa kiintymistä ja omanarvontuntoa. Ennen eläimen hankkimista laitokseen täytyy kuitenkin suunnitella sen hoito ja ottaa huomioon mahdolliset lajien välillä tarttuvat sairaudet, asukkaiden allergiat ja maalaisten ja kaupunkilaisten erilainen suhtautuminen eläimiin (Baun & Johnson 2010, 295). Myös eläimen luonne ja ikä tulee huomioida, sekä luoda eläimelle myös sen oma tila jossa se saa olla rauhassa. Toisin sanoen eläimen tulee voida itsekin vaikuttaa fyysiseen ja sosiaaliseen ympäristöönsä. Lisäksi, kuten edellisessä kappaleessa kirjoitinkin, eläimen tulee voida toteuttaa luonnollista käyttäytymistään. Vihainen ja stressaantunut eläinasukki tuskin ainakaan parantaa laitoksen ilmapiiriä.

Suomessa luonnon ja eläinten hyödyntäminen hoivapalveluissa ei ole vielä kovin edistynyt. Kotimaista tutkimusta aiheesta en saanut käsiini ollenkaan. Kiinnostus ja sitä kautta myös asiantuntijuus ja saatavilla oleva koulutus aihealueeseen kasvaa. Esimerkkinä alan kehityksestä on hiljattain perustettu Green Care Finland ry. Perusajatus puheenjohtaja

Katri Krannin mukaan on ”tuoda vihreän hoivan menetelmät vahvemmin osaksi suomalaista terveydenhuollon järjestelmää.” (Pohjalainen, 19.9.2011). Ekopsykologi Kirsi Salonen kritisoi akateemisenkin tason huomion kiinnittymistä vain sosiaaliseen ympäristöön, vaikka fyysinen ympäristö on vähintään yhtä tärkeä (Pohjalainen, 19.9.2011). Vaikka Suomessakin on jo jonkin verran pitkäaikaishoidon laitoksia joilla on jokin lemmikki (Kivipuron kuntoutuskoti Seinäjoella ja Lahdensivun palvelutalo Tampereella), maailmalla ollaan jo muutamaa askelta pidemmällä. Baun ja Johnson (2010, 290, 292) kirjoittavat muun muassa Missourin yliopiston kanssa yhteistyötä tekevästä TigerPlace-nimisestä vanhusten asuinlaitoksesta jossa on lemmikkejä ja kannustava ympäristö eläinten kanssa toimimiseen sekä vanhuksille suunnitelluista lemmikin adoptointi-ohjelmista.

5. VUOROVAIKUTUS JA KOMMUNIKAATIO

Yksi eläinterapian lähtökohdista on juuri vuorovaikuttaminen toisen lajin kanssa. Tämäkin tutkielma keskittyy vuorovaikutukseen, jonka tuottamiseen ja ylläpitämiseen osallistuu eläin, tässä tapauksessa kissa. Tämän kappaleen tarkoitus on pohtia, miltä osin vuorovaikutuksen perusteita voi soveltaa eläinten ja ihmisten väliseen vuorovaikutukseen, sekä kartoittaa tällaisen vuorovaikutuksen piirteitä, mahdollisuuksia ja rajoitteita.

Vuorovaikutus hoivatyössä on äärimmäisen tärkeää. Vuorovaikutus ja kommunikaatio mahdollistavat antoisan ja vastavuoroisen hoitosuhteen. Kommunikaatio on sekä väline saada tietoon vanhuksen tarpeet ja vastata niihin, että keino vaikuttaa suoraan viihtyvyyteen. Sosiaalinen vuorovaikutus on myös tärkeä yksinäisyyden ehkäisijä. Sundeen ym. (1987) kirjoittavat kommunikaatiosta nimenomaan ihmisten välisenä toimintana ja korostavat monessa kohtaa sen inhimillisyyttä. Vaikka sosiaalinen vuorovaikutus on perusteisesti rajattu vain ihmisiä koskevaksi, tällainen rajoitus on syytä kyseenalaistaa. Esimerkiksi Cerulon (2009, 531) mukaan sosiaalisen vuorovaikutuksen rakentumiseen osallistuvat myös ei-ihmiset kuten kuvat, eläimet ja objektit. Ensin ajatuksena oli, että ihmiset jotenkin soisivat inhimilliset kapasiteetit myös ei-ihmisille jolloin vuorovaikutuksesta tulee mielekästä; sittemmin teoreetikot ovat keskittyneet ajatukseen toisen roolin asettumisesta ja samankaltaisuuden näkemisestä muiden kuin ihmisten kanssa (Cerulo 2009, 536). Sosiaalisen vuorovaikutuksen Cerulo (2009, 532) määrittelee tapoina joilla yksilöt käyttäytyvät ja reagoivat suhteessa toisiinsa. Ainakin jonkinasteinen muiden lajien sisäinen ja lajien välinen vuorovaikutus on kiistatonta ja vuorovaikutuksen peruskäsitteistö on osittain sovellettavissa myös tilanteisiin, joissa toisena osapuolena on jokin sosiaalinen eläin. Sosiaalisella tarkoitan löyhästi sellaisia eläimiä, joilla on selkeästi havaittavaa ja molemminpuolista vuorovaikutusta oman lajin sekä toisten lajien yksilöiden kanssa. Sosiaalinen vuorovaikutus on eläimillä yleistä, esimerkiksi hevoset rapsuttavat toisiaan lujittaessaan välisiään siteitä ja koirat leikkivät keskenään. Molemmissa tapauksissa toiminta voidaan kohdistaa paitsi omaan lajitoveriin, myös ihmiseen.

Sundeenin ym (1987, 87) mukaan tärkeä askel kommunikaatiolle on ymmärrys omista ajatuksista ja tunteista ja tieto siitä, mitä haluaa ilmaista. Toiset mieltävät kommunikaation

ensisijaiseksi tehtäväksi ja olemukseksi tiedon välittämisen. Tällä määritelmällä eläimet voidaan sulkea kommunikaation piiristä. Kommunikaatiossa voidaan kuitenkin korostaa sen sosiaalisia ja vuorovaikutuksellisia puolia (Sundeen ym. 1987, 87), jolloin eläimillä voi olla oma panoksensa annettavana kommunikaatiolle. Sundeen ym. (1987, 88) kirjoittavat itsekin, että kommunikaatio ei ole pelkästään pyrkimystä tiedonvälitykseen tai toiseen vaikuttamiseen, kommunikaatio itsessään on suhde. Kommunikaatiosta puhuttaessa ajatellaan yleensä sanallista tasoa, sanallista puheentuottoa ja vastaanottamista. Kuten Sundeen ym. (1987, 88, 90) huomauttavat, suurin osa kommunikaatiosta kuitenkin on sanatonta ja sen vastaanottamiseen tarvitaan kaikkia aisteja. Eläimet ja ihmiset voivat kommunikoida ja vuorovaikuttaa keskenään monin eri tavoin, ilman yhteistä puhuttua kieltä.

Eläinterapian kannalta kiinnostavaa on Sundeenin ym (1987, 102–106) esittelemä käsite terapeutin kommunikaatio ja sen mahdollinen sovellettavuus ihmisen ja eläimen väliseen vuorovaikutukseen. Terapeutin kommunikaatio rakentaa suhdetta, johon molemmat osallistuvat ja tuovat jotain. Tarkoituksena on rohkaista vastavuoroisuuteen. Terapeutin kommunikaation muotoja ovat kuunteleminen, hiljaisuus, suuntaviivojen asettaminen, välimatkan lyhentäminen, toistaminen, heijastaminen, yksimielisyyden vahvistaminen ja kohdistaminen. Näistä kuunteleminen, hiljaisuus ja välimatkan lyhentäminen ovat esimerkkejä, joissa voisi olla mielekästä tarkastella eläintä kommunikaation toisena osapuolena. Fine (2010) esittelee esimerkkejä tutkimuksista, joissa potilaat ovat paremmin kyenneet kertomaan omista kipeistä kokemuksistaan eläimelle tai eläimen ollessa huoneessa. Eläimen läsnäololla on myös koettu olevan rauhoittava ja turvallista ilmapiiriä luova vaikutus. Toisinaan taas yksilön saattaa olla mahdotonta ilmaista ajatuksiaan ja hän saattaa kokea, että sanallisia viestejä on tuotettava jotta hoitajan mielenkiinto pysyisi yllä (Sundeen ym. 1987, 103). Eläimen kanssa tällaista painetta verbaaliseen viestintään ei ole. Välimatkan lyhentämisessä eli fyysisen läheisyyden tuottamisessa eläimet, etenkin koirat, ovat innokkaita ja mutkattomia. Sundeen ym. (1987, 104) argumentoivat, että välimatkan lyhentäminen viestii toisen osapuolen kiinnostuksesta ja halusta tutustua. Viestin sisältö voidaan ajatella samansuuntaisena, vaikka lähestyjä olisi nelijalkainen.

Kommunikointi, jossa toisena osapuolena on eläin, sekä rajaa että antaa mahdollisuuksia. Kommunikaation tiedonvälitys aspekti katoaa lähes kokonaan, ja sanattoman kommunikaation osuus korostuu. Sen lisäksi, että eläin ei ymmärrä puhetta, osapuolet voivat olla kykenemättömiä lukemaan toistensa sanattomia viestejä. Esimerkiksi henkilö, jolla ei juuri ole tietoa koirista ei varmasti osaa myöskään käsitellä tai lukea koiraa luontevasti. Onnistunut vuorovaikutus eläimen kanssa vaatii jonkinlaista yhteistä kieltä, tosin ei sellaista kuin olemme tottuneet ajattelemaan. Eläimen ei kuitenkaan tarvitse jakaa omaa kieltämme, kulttuuriamme tai älyllisiä kykyjämme tuottaakseen iloa ja välittääksen turvallisuuden ja kiintymyksen tunteita meille. Ihmisten välisen kommunikaation esteissä Sunden ym. (1987, 107) mainitsevat osapuolien yhteensopimattomat skeemat, eli syvälle juurtuneet ajatus- ja käyttäytymistavat. Eläinten kanssa tämä ongelma katoaa, sillä kunhan eläintä lähestytään ystävällisin aikein, on samantekevää mikä on toisen osapuolen poliittinen kanta, uskonnollinen vakaumus tai seksuaalinen suuntautuminen. Perettin (1990, 155) tutkimuksen mukaan koiran kanssa vuorovaikuttamiseen sisältyi paljon vähemmän neuvottelua elementtien kuten ajan, intressien, ongelmien, velvollisuuksien tai rahan kanssa.

Eläintä voidaan tarkastella paitsi vuorovaikutuksen osapuolena, kuten olen tähän asti tehnyt, myös vuorovaikutuksen välittäjänä ihmisten välisissä suhteissa. Lemmikki asetetaan tärkeään rooliin ja mielletään usein perheenjäsenenä. Perheissä, joissa on lemmikki, lemmikki väistämättä näyttäytyy myös kommunikaatiossa. Tällä lemmikkinä, lemmikille tai lemmikistä puhumisella voi olla monenlaisia funktioita, kuten muuttaa keskustelun sävy humoristiseksi, vaimentaa kritiikkiä, ratkaista mahdollinen konflikti tai sisällyttää eläin perheenjäseneksi (Tannen 2004, 400). Samalla konstituoidaan ja uudelleen luodaan perheen identiteettiä. Eläin tuo siis lisää resursseja ja uusia keinoja perheen sisäiseen viestintään (Tannen 2004, 401, 417).

5.1 Ihmisen ja eläimen vuorovaikutus

Positiivinen vuorovaikutus eläimen kanssa on yksi tämän tutkielman teemoista. Tässä kappaleessa pyrin selventämään, että vuorovaikutus eläimen kanssa on paitsi suuressa

määrin mahdollista, myös palkitsevaa ja mielekästä vuorovaikutussuhteen molemmille osapuolille. Kuten todettua, viestinnän tutkimus keskittyy ensisijaisesti tutkimaan kommunikaatiota ihmisten ominaisuutena ja vuorovaikutusta vain ihmisyksilöiden ja ryhmien välillä. Kuitenkin me olemme jatkuvassa vuorovaikutuksessa myös muiden elollisten ja myös elottomien olentojen kanssa ja esimerkiksi luonto ja eläimet ovat erottamaton osa yhteiskuntana. Eläinterapia nojaa eläinten ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen pehmeisiin arvoihin, mutta suurin osa vuorovaikutuksestamme eläinten kanssa ei ole näin miellyttävää eikä usein edes järin tiedostettua. Koko ihmiskunnan historian ajan ihmiset ovat käyttäneet eläimiä ruokana ja materiaalina, välineinä urheilussa tai työssä sekä kumppaneina (Serpell ym. 2010, 481). Vaikka ihmiset ja eläimet ovat aina olleet jonkinlaisessa vuorovaitussuhteessa keskenään, tieteellistä tutkimusta tästä vuorovaikutuksesta on saatavilla vasta parilta viime vuosikymmeneltä. Muuttuneen yhteiskuntarakenteen vuoksi eläimen asema erityisesti lemmikkinä on kasvattanut suosiotaan. Esimerkiksi yhdysvalloissa 62 % kotitalouksista omistaa lemmikin (Boat 2010, 266). Yksi syy saattaa olla ihmisten välisten suhteiden muuttuminen epävarmemmiksi ja lyhytaikaisiksi (Franklin 1999, 84). Etenkin kissat ja koirat tarjoavat kestävän ja stabiilin suhteen joka vaatii omistajalta vähän. Katcherin ja Beckin (2010, 54) mukaan kuitenkin sekä lapset että aikuiset viettävät vähemmän aikaa ulkona ja ovat menettäneet kykynsä tarkkailla oikeaa maailmaa. Virtuaalinen maailma, televisio, tietokone ja matkapuhelimet, ovat syrjäyttäneet ”tuolla ulkona” olevan maailman. Etenkin kaupunkilaislapsilla on heikko tietämys eläimistä ja luonnosta, koska niihin ei juuri ole kosketusta. Koska näemme esimerkiksi lihamainoksia päivittäin, asian itsestään selvyiden vuoksi lihatuotantoon prosessina tai eläimiin sen takana ei osata kiinnittää huomiota (Aaltola 2004, 36). Kulutettu liha myös hankitaan kliinisissä paketeissa ja lapset opetetaan syömään lihaa jo ennen kuin he ymmärtävät, että lautasella on pala kuolleen eläimen ruumista.

Tässä tutkielmassa puhutaan paljon eläimistä yleisesti, mutta fokus on lemmikeissä niiden erityisen merkityksen vuoksi. Arvoiltaan pehmeä ja terapeutin vuorovaikutus muodostetaankin lähinnä lemmikkien tai toisinaan villieläinten kanssa. Ihmisen ja eläimen välinen side on luonteeltaan samantyyppinen kuin kahden ihmisen välinen. Eläin ei kuitenkaan voi, eikä sen tarvitsekaan korvata toista ihmistä. Fugde (2008, 20) argumentoi, että eläimeen suhtautuminen kuin toisena ihmisenä saattaa muuttaa eläin-ihmis suhteen

teeskennellyksi ja valheelliseksi. Lemmikin omistajat itse eivät tunnu kokevan suhdetta lemmikkiinsä tällä tavoin. Voidaan ajatella, että lemmikkiä rakastetaan nimenomaan koska se on eläin. Suhteessa eläimeen välittyvät rakkaus ja ystävyys puhtaimmassa muodossaan, sillä se ei vaadi kuin eläimen puolelta luottamusta ja ihmisen puolelta välittämistä (Fine & Beck 2010, 6). Vuorovaikutus eläinten kanssa näyttäisi olevan monin tavoin hyväksi meille. Tutkimustulokset tosin eivät ole yhteneviä. Tehtyjen tutkimuksien heikkouksia ovat muun muassa pieni otos ja tulosten yleistäminen kaikkiin eläimiin, vaikka tutkimuksen kohteena olisi ollut vain jokin tietty eläin (Rijken & Beek 2011, 374). Kuitenkin lemmikkieläimet ovat kiinteä ja tärkeä osa perhettä sekä sen rutiineja (Boat 2010, 265). Cerulo (2009, 541) kirjoittaa kyselytutkimuksiin vastanneiden amerikkalaisten ajattelevan lemmikkejään legitimeinä toimijoina sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja siteiden lemmikkeihin olevan yhtä vahvoja tai jopa vahvempia kuin siteet ystäviin ja perheenjäseniin. Eläinten avulla käsitellään myös omia tunteita, muistoja ja kokemuksia, ne puskuroivat stressiä ja lieventävät yksinäisyyttä. Eläinten läsnäolo muun muassa rauhoittaa, alentaa verenpainetta ja hidastaa sykettä (Fine, 2010, foreword). Ihmisen ja eläimen välinen interaktio tarjoaa audiovisuaalista ja tuntoaistillisita stimulaatiota ja saattaa näin edistää hyvinvointia kemiallisten prosessien kautta (Baun & Johnson 2010, 290). Baun ja Johnson (2010, 284–285) esittelevät lukuisia muitakin tutkimusesimerkkejä eläinten positiivisesta vaikutuksesta psyykeen ja terveyteen erilaisissa yhteyksissä. Lempeys eläimiä kohtaan auttaa myös lasta kehittämään empatiaa ja myötätuntoa (Arkow 2010, 457).

Että olisi mielekästä tutkia vuorovaikutusta eläimen kanssa, eläin täytyisi ensin pystyä näkemään itsestään tietoisena olentona jolla on myös intressejä ja joka voi tehdä omia valintojaan. Jos eläintä ei voi mieltää millään tasolla toimijaksi vuorovaikutustilanteessa, vuorovaikuttaminen sen kanssa tuntuu hiukan tyhjänpäiväiseltä. Eläinten tietoisuutta tutkittaessa ongelmana on ollut eläinten omien lähtökohtien kuten niiden aistimaailman heikko tuntemus sekä tutkimuksen keskittäminen laboratorioissa syntyneisiin ja kasvaneisiin eläimiin joilta ei voi odottaa samanlaisia tuntemuksia tai taitoja kuin luonnossa eläviltä lajitovereiltaan (Aaltola 2004, 46). Eläintutkimuksia on myös vaivannut ihmiskeskeisyys ja eläimiltä on vaadittu kykyä osoittaa inhimillistä tietoisuutta sen sijaan että kiinnitettäisiin huomiota eläimen biologiaan ja historiaan. Cerulon (2009, 544) mukaan

eläimet voivat kuitenkin luoda kognitiivisen ja affektiivisen läsnäolon vuorovaikutukseen. Tämä on tulosta lemmikin ja omistajan välisestä mutuaalisesta ymmärryksestä. Perettin (1990, 155) tutkimuksen koiranomistajat ajattelivat tietävänsä kuinka koira tuntee ja mitä se ajattelee. Eläinten mentaaliin kykyihin on suhtauduttu enimmäkseen skeptisesti, koska eläimet eivät kykene propositionaalisen, lauseista koostuvan, kielen tuottamiseen (Aaltola 2004, 47). Fudge (2008, 55) kuitenkin kirjoittaa, että meidän täytyy tunnistaa eläinten kyvyt ja omat rajoitteemme ja hyväksyä, että eläimet puhuvat. Me vain emme ymmärrä niitä. Aaltola (2004, 48) argumentoi lisäksi, että todellisuus voidaan kokea jollain tapaa, vaikka ei olisi kielellisiä keinoja sen ilmaisuun. Näin kielen puuttuminen ei todistaisi mentaalisten kykyjen puuttumista. Eläinten kyvyt eivät myöskään ilmene samoin kuin ihmisten ja esimerkiksi koiran rationaalinen toiminta eroaa paljon ihmisen vastaavasta (Aaltola 2004, 51). Lisäksi, määrittelemällä kielen esteeksi tietoisuudelle rajaisimme myös osan ihmisistä tiedottomiksi olennoiksi. Kieltä ei siis voida pitää tietoisuuden ainoana kriteerinä, eikä tietoisuutta myöskään voi objektiivisesti määritellä. Ihmisen ja eläimen suhde on myös eläinten ja ihmisten välisen rajan haastamista ja häivyttämistä (Franklin 1999, 86).

Aaltolan (2004, 62) tutkittaessa eläimen tietoisuutta täytyy ensin miettiä onko sillä fysiologiset edellytykset tietoisuuteen, onko uskottavaa että kyseiselle lajille olisi kehittynyt tietoisuus evoluutiohistorian myötä ja viittaako sen käytös tietoisuuteen. Tietoisuuden merkkejä esim luovuus, joustavuus, sopeutuminen, muisti ja oppiminen (Aaltola 2004, 64). Kaikkia näitä voidaan pitää tärkeinä jo lajin tai yksilön selvitymisen kannalta, joten on perusteltua olettaa eläimen kykenevän näihin toimintoihin. Esimerkiksi joustavuutta indikoi eläimen kyky muokata käytösmalleja ja valita niiden väliltä eri tilanteissa (Aaltola 2004, 64–65). Eläinten oppimisesta on saatu lukuisia hätkähdyttäviä tuloksia; esimerkiksi siat voivat oppia pelaamaan tietokonepelejä, kyyhky muistaa sadan kuvan sarjan ja erottaa sen toisista kuvasarjoista, norsut muistavat vihamiehensä jopa vuosikymmenen takaa ja tunnistavat jopa sadan eri norsun kutsuhuudon (Aaltola 2004, 69). Eläinten tietoisuutta on kuitenkin kritisoitu pelkäksi mekaanisuudeksi, koska myös bakteerit ja kasvit voivat toimia ikään kuin olisivat tietoisia. Aaltolan (2004, 65) mielestä eläimen rinnastus bakteeriin tai kasviin on kaukaa haettua sillä viimesenä mainitut eivät voi yksilötasolla muuttamaan toimintaansa tai muodostamaan tunteita kohtaamistaan

tilanteista. Henkilökohtaisuuden ja kokemuksellisuuden seikat täytyy siis myös huomioida. Toisen kritiikin mukaan eläin ei suuntaa tai koe toimintaansa vaan ainoastaan ehdollistaa. Aaltola (2004, 68) kuitenkin huomauttaa ehdollistamisen olevan osa myös ihmisten oppimisprosessia ja kysyy, onko olemassa täysin itsetietoista ja rationaalista oppimista? Eläinten oppiminen voi olla myös kokemukseen pohjaavaa, ja opittua tietoa esimerkiksi jonkin ruuan syötävyydestä siirretään jopa sukupolvilta toisille.

Tietoisuutta tarkastellessa puhutaan myös eläinten intentionaalisuudesta. Aaltolan (2004, 89–90) mukaan intentionaalisuus näkyy muun muassa eläinten kommunikaatiossa kuten lauman varoittamisessa, sekä leikissä ja kyvyssä ongelmanratkaisuun. Eläinten käytöstä seuraamalla on myös helppo uskoa niiden intresseihin. Eläimiltä selkeästi löytyy ainakin sellaisia perusintressejä kuin syöminen ja elossa pysyminen. Eläintutkimus on löytänyt eläimistä monia piirteitä, jotka alun perin rajattiin määrittämään vain ihmisiä. Tässä uudessa valossa eläimiä on helpompi tarkastella vuorovaikutuksen osapuolena, joka itsekin osallistuu suhteen rakentumiseen ja sen muokkaamiseen. Vaikka tällä hetkellä eläinten sielunelämän pohdinta on pitkälle oppineiden arvailun varassa, on näitä arvailuja silti tehtävä jotta eläimet pysyvät tarkastelun kohteena ja rakkaus yli lajirajojen on mahdollista (Fudge 2008, 60). Eläinten näkeminen itsemme kaltaisina on lähtökohtana myös myötätunnolle niitä kohtaan, koska myötätunto perustuu ajatukseen toisen olennon samankaltaisesta kokemusmaailmasta (Fudge 2008, 66–67). On selvää, että ihmisen ja eläimen tietoisuudessa on eroja, mutta se ei tarkoita, ettei eläimellä voisi olla tietoisuutta tai että näiden erojen pitäisi luoda ylittämätön muuri vuorovaikutukselle.

5.2 Vuorovaikutus eläimen kanssa, esimerkkinä kissa

Olen kirjoittanut eläimistä paljon yhtenäisenä joukkona, koska eläinten kirjo yhteiskunnassamme ja pelkästään eläinterapian puitteissa on valtava. Kuitenkin esimerkiksi vuorovaikutuksen kannalta on täysin mahdotonta käsitellä eläimiä ryhmänä, koska lajit eroavat paljon muun muassa älykkyydeltään, sosiaalisuudeltaan, aistimaailmaltaan ja halukkuudeltaan ylipäättään vuorovaikuttaa ihmisten tai edes toistensa kanssa. Ihmisiin sopeutuneet lemmikkieläimet on tietenkin hedelmällisintä nostaa

tarkasteluun vuorovaikutusta pohdittaessa. Koska tämän tutkielman keskiössä on kissa, esittelen tässä kappaleessa tarkemmin juuri kissan ja ihmisen vuorovaikutusta.

Kissan alkukoti on Afrikassa ja kissan ja ihmisen välillä oletetaan olleen jonkinlainen suhde Egyptissä jo 400 eKr (Heath 2002, 10). Ajan myötä kissa levittäytyi Egyptistä kauppiaiden mukana tehokkaasti Aasiaan ja Eurooppaan, mutta pitkään se eli lähinnä ihmisen lähellä, ei ihmisen kanssa (Heath 2002, 13). Varsinainen lemmikkikulttuuri alkoi vasta 1800-luvulla kaupungistumisen myötä ja 1960-luvulta eteenpäin se on ollut hurjassa kasvussa (Franklin 1999, 48). Suhtautuminen myös muuttui viihde- tai koristearvon korostamisesta kumppanuutta vaalivaksi (Franklin 1999, 94). Pitkän yhteisen historian vuoksi kissa on hyvin sopeutunut elämään ihmisen kanssa. Kissaa on pitkään tarkasteltu itsenäisenä eläimenä joka viihtyy omissa oloissaan. Heathin (2002, 33, 51) mukaan tämä ei kuitenkaan ole koko totuus, vaan kissa nauttii suuresti sekä toisten kissojen että ihmisten seurasta. Pennulle lajitovereiden seura ja leikkiminen on ehdottoman tärkeää jotta kissa oppii tarvitsemansa sosiaaliset taidot (Heath 2002, 91). Liian aikaisin vieroitettu kissa ei esimerkiksi ymmärrä lopettaa liian rajua leikkiä jos leikkitoveriin sattuu. Koska kissoja on myös jalostettu paremmin ihmisten kumppaneiksi sopiviksi, monet kissarodut ovat kuuluisia ihmisrakkaudestaan ja halustaan olla vuorovaikutuksessa ihmisen kanssa. Koska kyseessä on meistä monin tavoin poikkeava laji, vuorovaikutuksen onnistumiseksi täytyy ensin oppia tuntemaan kissan kieli ja elintavat voidakseen tulkita sen toimintaa (Heath 2002, 57). Tärkeää on myös ymmärtää, ettei vaikkapa koiran merkkikieltä voi soveltaa kissaan, vaikka lajien kommunikaatiotavat ovat samat: ääntely, hajumerkit ja visuaaliset eleet. Jokainen laji tuottaa ja tulkitsee kommunikaatio omalla tavallaan.

Minkälaista sitten on vuorovaikutus kissan ja ihmisen kesken? Kissalla katsotaan olevan ainakin joitakin samankaltaisia tunteita kuin ihmisillä. Tutkimuksissa kissojen on huomattu tuntevan esimerkiksi narsismia, rakkautta, tyytyväisyyttä, kiintymystä, kateutta, pelkoa, vihaa, uteliaisuutta ja leikkimielisyyttä (Aaltola 2004, 69). Ihmisen seurassa kissa soveltaa samoja käytöstapoja joilla se on vuorovaikutuksessa toisten kissojen kanssa. Ihminen voi myös matkia joiltain osin kissojen käytöstä vuorovaikuttaakseen sen kanssa. Villinä kissat elävät laumoissa, joten monet käytöspiirteet on tarkoitettu vahvistamaan lauman yhtenäisyyttä (Heath 2002, 59). Tällaisia ovat esimerkiksi turkin puhdistus ja lajitovereiden

puskeminen päällä. Soveltaessaa näitä asioita ihmiskumppanin kanssa kissa liittyy omistajan kanssaan samaan sosiaaliseen ryhmään ja pyrkii vahvistamaan sidettä heidän välillään. Omistajia myös ilahduttaa kissojen tervehdystapa, eli koko vartalon puskeminen toista vasten. Kun kissa puskee itseään jalkojasi vasten, se tunnustaa asemasi ja vahvistaa suhdetta sekä poimii ja jättää hajumerkkejä. Koska ihmisen reaktio kissan tervehdykseen on yleensä positiivinen, kissa on oppinut soveltamaan tervehdystapaansa myös muissa tilanteissa ihmisen kanssa, esimerkiksi pyytäessään ruokaa (Heath 2002, 62). Toinen tervehdykseen liittyvä asia on ylös nostettu häntä, jolla kissa osoittaa omaa ystävällisyyttään ja testaa samalla vastapuolen reaktiota (Heath 2002, 71).

Kissan äänikommunikaatio on vielä toistaiseksi huonosti tunnettua. Heathin (2002, 64) mukaan kissoilla on ainakin 16 eri äänimerkkiä, mutta niiden merkitykset ovat vielä toistaiseksi epäselviä. Tutkimuksia vaikeuttaa kissojen usein hyvin yksilöllinen ääni, joka luultavasti on seurausta vuorovaikutuksesta ihmisten kanssa. Heath (2002, 64) argumentoi kissojen opettavan miten niiden ääniin tulee reagoida, ja yksilöllisen äänen kehittyminen näyttääkin liittyvän siihen, miten ja missä vaiheessa omistaja reagoi ääneen. Kissojen ääntely jaetaan kolmeen ryhmään siten että ensimmäisen ryhmän äänet (tavallinen naukuminen) muodostetaan samaan tapaan kuin oma puheemme, avaamalla ja vähitellen sulkemalla suuta, toisen ryhmän äänet (kehräys ja kujerrus) tuotetaan suu kiinni ja kolmannen ryhmän (sihinä, sylkeminen, murina) äänet tuotetaan pitämällä suuta auki tiettyssä asennossa (Heath 2002, 65–67). Erityisesti kissan kehrääminen koetaan miellyttävänä ja se saattaa olla yksi syistä kissa suosioon lemmikkinä. Kehräys näyttäisi liittyvän tilanteisiin, joissa kissa on vuorovaikutuksessa toisten kissojen tai ihmisen kanssa, tai se haluaa sosiaalista kontaktia (Heath 2002, 66). Onnellisuuteen kehräys ei kuitenkaan aina liity, vaan hermostunutkin kissa saattaa kehrätä. Kissan elekieli on vivahteikas ja etenkin kissan korvista ja hännästä voi lukea sen tunnetiloja ja aikeita. Luonnossa kissat elävät laumoissa ja välttelevät vieraita lajitovereita ja suurin osa niiden viestinnästäkin tähtää yhteenottojen välttämiseen (Heath 2002, 58). Pelästynyt kissa yrittää esimerkiksi tekeytyä suuremmaksi köyristämällä selkensä ja pörhistämällä häntänsä, että vieras kissa ei lähestyisi. Ihmisten huonon nenän vuoksi kolmas kissoille tärkeä kommunikaation väline, hajut, jää valitettavasti kissan ja ihmisen vuorovaikutuksessa lähes täysin pimentoon. Omistajan tietoisuuteen asti tulevat hajumerkit ovat ne epämiellyttävimmät, eli virtsa tai

uloste väärässä paikassa, vaikka kissojen maailmassa on myös lukuisia hienovaraisempia hajuviestejä. Kissoilla on myös toisia oman käsityksemme ulkopuolella olevia aisteja kuten viiksikarvoill aistiminen, hämäränäkö ja värinän aistiminen tassun anturoilla (Heath 2002, 75).

Yksi tapa vuorovaikuttaa eläimen kanssa on sen kouluttaminen. Lemmikeille, lähinnä koirille, opetetaan paljon sekä hyödyllisiä taitoja että temppuja omaksi huviksemme. Kissa ei ole yhtä vastaanottavainen oppija kuin koira johtuen lajien erilaisista sosiaalisista rakenteista ja suhtautumisesta ihmiseen (Heath 2002, 101). Koira noudattaa käskyjä mielellään, koska laumassa selvitään yhteistyön avulla. Kissa taas on itse vastuussa omasta selviytymisestäään ja haluaa siksi pitää kontrollin (Heath 2002, 73). Kuitenkin kissaa voi kouluttaa ja monet asiat, kuten sisäsiisteys, sille opetetaan aivan tiedostamatta. Kissa oppii paljon myös tahattomasti, esimerkiksi hyppimään pöydille löydettyään kerran ruokaa sieltä (Heath 2002, 103). Kissan kanssa leikkiminen on myös helppo keino päästä vuorovaikutukseen sen kanssa ja samalla leikin tarjoamat fyysiset ja henkiset virikkeet ylläpitävät kissan hyvinvointia.

Fudge (2008, 53) uskoo, että lähes kuka vain joka on kohdannut lemmikkikoiran tai -kissan voi oppia lukemaan sen merkityksiä. Kommunikaatio lemmikin kanssa on kaksisuuntaista, me olemme samanaikaisesti sekä havainnoijia että toimijoita – samoin kuin eläin (Coren 2000, Fudge 2008, 53 mukaan). Sanattoman viestinnän omaksuminen ihmisten välillä perustuu kulttuuriimme (Sundeen ym. 1987, 90). Tämä pätee myös tarkkailemme muiden lajien viestejä, meillä on oltava jonkinlainen tuntemus olennon käyttäytymisestä että voimme ymmärtää sen viestejä. Meidän ei vain pidä opetella lukemaan eläimen kieltä, vaan kuuntelemaan sitä ja muokkamaan omaa käytöstämme välttääksemme virheitä kommunikaatiossa. Oma kielemme ei ole ainut maailmassa. Onnistunut vuorovaikutus kissan kanssa vaatii siis taitoa tarkastella maailmaa kissan silmin ja oikeanlaista tulkintaa sen viesteistä. Kun kissan käyttäytyminen on tuttua, yhteinen ymmärrys löytyy vaikka aistiherkkyys ja sosiaaliset käyttökoodit ovat hyvin erilaiset (Heath 2002, 126). Näin omistaja voi paitsi toimia kissan tarpeiden mukaisesti, myös itse välittää viestejä kissalle. Ihmisen seuraan tottunut kissa ymmärtää esimerkiksi kyykkyasennon ja ojennetun käden kutsuna tulla luokse ja reisien taputtamisen pyyntönä tulla syliin. Kissat oppivat myös

sanojen merkityksen, kuten oman nimensä, kuullessaan ne toistuvasti samassa yhteydessä (Heath 2002, 106). Emme voi koskaan täysin ymmärtää mitä eläin tuntee tai ajattelee. Toisaalta tämä pätee kaikkiin olentoihin itsemme ulkopuolella, myös toisiin ihmisiin. Fudge (2008, 68) argumentoi myös, ettei meidän tarvitse ymmärtää millaista on olla esimerkiksi koira tietääksemme että on olemassa olento jota koiraksi kutsutaan ja joka voi alustavasti kommunikoida kanssamme. Eläimen käytös ja eleet täytyy myös ymmärtää merkityksellisiksi. Meidän tulee hyväksyä, ettei eläin ole objekti jota voimme katsella, vaan subjekti kuten me itse (Fudge 2008, 104).

6. METODIT

Eläinten tutkiminen vanhustyössä tarjosi muutamia mahdollisia tapoja aineiston hankkimiseksi. Mahdollista olisi ollut kerätä aineisto esimerkiksi ystäväkoiratoimintaa havainnoimalla tai pyytämällä vanhuksilta heidän omia kokemuksiaan lemmikeistä. Tutkimusaiheen valinta lähti kuitenkin liikkeelle vanhusten laitosasumisen ongelmista ja eläimistä yhtenä mahdollisena vaihtoehtona kehittää sitä parempaan suuntaan. Näin vaihtoehtoiksi jäi keskittyä laitokseen, jossa olisi jokin lemmikki, tai asettaa eläin jonkin laitoksen tilaan täysin uutena asiana. Jälkimmäinen kuitenkin tuntui omilla resursseilla, kokemuksella ja tämän tutkimuksen laatimisen suhteellisen lyhyellä aikajänteellä sekä huomioiden mahdolliset riskit ja haitat liian suurelta hankkeelta. Oma kiinnostukseni myös oli laitoksissa, joissa oli jo ollut pidemmänkin aikaa lemmikki vakinaisena asukkaana. Valitsemani palvelutalo Vuoroparin lisäksi kissa löytyy joistakin muistakin laitoksissa ja esimerkiksi Vuoroparin naapuritalo Kotikaressa ainakin yhdellä asukkaalla on ollut oma lemmikkinsä asumassa hänen kanssaan. Ainutlaatuinen asetelma Vuoroparilla ei siis suinkaan ole, vaikka lemmikit vanhushoidossa ovat vielä harvinaisia.

Vuoroparin palvelutalo on osa Jyväskylän Hoivapalveluyhdistys Ry:tä. Talon kolmas kerros on koti 12 vanhukselle ja vuoden 2008 lopusta yhdelle maatiaiskissalle. Kissan valtakuntaa on vain yksi talon neljästä kerroksesta ja viittaaan vain tähän kerrokseen, vaikka kirjoitan yksinkertaisesti Vuoroparista.

6.1 Haastattelut

Haastattelin 3.5. - 4.5.2011 neljää Vuoroparin hoitajaa. Olin aikasemmin käynyt talossa tutustumassa paikkaan ja esittelemässä itseni ja tutkielman. Hoitajat on nimetty tässä tutkimuksessa keksityillä nimillä. Hoitajien tapaaminen ennen haastattelua poisti varsinaisen haastattelutilanteen jäykkyyttä, koska haastateltavat tiesivät jo ennalta minkälainen ihminen on tulossa ja mistä aion kysellä. Hoitajat suhtautuivat minuun hyvin ystävällisestä, mutta haastattelutilanteessa toisia tuntui ainakin alkuun hieman jännittävän. Tämä saattoi johtua siitäkin, että tilanne oli ensimmäinen kerta, kun minut tunnistettiin

tutkijanroolissa, sillä aikaisemmin minua oli tarkasteltu opiskelijana ja nuoren iän vuoksi esimerkiksi työtöteily. Grönforsin (1982, 56) huoli siitä, että tutkija nähtäisiin sosiaalisesti ja taloudellisesti etäällä oli tässä tutkielmassa aiheeton. Ensimmäisellä käynnillä esitin toiveen ottaa haastatteluun mahdollisimman pitkään talossa olleita. Tämän toivomuksen puitteissa hoitajat saivat itse päättää haastatteluun osallistujat ja kaikki neljä haastateltua olivatkin olleet Vuoroparissa joko sen perustamisesta tai ainakin lähes alusta asti. Oli hyvä, että hoitajat olivat olleet talossa jo ennen Tepon tuloa, koska työpaikka ja Teppo ovat heille hyvin tutut. Näin aineistossa tuli esiin miten Vuoropariin ylipäätään tuli kissa ja minkälaisia muutoksia se on mukanaan tuonut.

Kun tutkitaan kissaa osana vanhustyötä, olisi hyvä saada mukaan vanhusten oma näkökulma asiasta. Pitkäaikaishoitoon päädytään kuitenkin korkeammassa iässä ja huonommassa kunnossa kuin aikaisemmin, mikä tekee aineistonkeruun suoraan palvelujen asiakkaalta vaikeaksi. Vuoroparin asukkaat ovat enimmäkseen dementoituneita ja heillä saattoi olla vaikeuksia kuulla, ymmärtää tai ilmaista itseään, joten haastattelut kohdistuivat hoitajiin. Valitsemani menettely oli myös yksinkertaisesti helpompi, koska en tarvinnut lupaa keneltään muulta kuin hoitajilta itseltään. Tuntui kiinnostavalta saada hoiva-alan ammattilaisten kokemuksia kissan läsnäolosta ja sen mahdollisesta osallisuudesta asukkaiden hyvinvointiin.

Haastattelujen päivämäärät sovittiin sen mukaan, että haastateltavat olivat töissä ja ajankohta siten, että töissä olisi hiljaisempi hetki ja näin mahdollisuus irrottautua hetkeksi. Molempina päivinä aloitin haastattelut kello 13:00. Haastattelin hoitajia heidän työaikanaan, joten pyrin pitämään haastattelut lyhyinä. Noin kymmenen minuuttiset haastattelut nauhoitin ja litteroin myöhemmin. Puolistrukturoitu haastattelu (liite 1) koostui neljästä taustatietokysymyksestä ja yhdeksästä varsinaisesta haastattelukysymyksestä. Tarpeen mukaan tein tarkentavia lisäkysymyksiä ja haastattelun lopuksi kysyin, haluaako haastateltava lisätä jotain. Haastattelu rakentui kissan ympärillä sekä asukkaana, että siihen kohdistuvina asenteina ja toimintoina. Pyrkimyksenä oli saada mahdollisimman hyvä kokonaiskuva.

Kysymykset olivat ehkä osin haastavia vastata heti koska kyseisiä asioita ei juuri ollut pohdittu aikaisemmin. Teppo on ollut talossa jo vuosia joten sen läsnäolo ja puuhailu koetaan hyvin luontevana. Kirjallinen haastattelu olisi antanut enemmän aikaa pohtia kysymyksiä. Kasvotusten haastattelu kuitenkin varmisti paremmin aikataulussa pysymisen, mahdollisti tarkennusten tekemisen ja oli keskustelumuotoisuudessaan miellyttävämpi. Hoitajat kertoivat Teposta mielellään ja oli ilo nähdä miten lämpimästi tähän hoitajalisään suhtaudutaan. Välillä joku unohtui kertomaan Teposta ja hetkeä myöhemmin ihmetteli että mikäs se kysymys olikaan.

6.2 Havainnointi

Haastattelujen lisäksi havainnoin Vuoroparissa 5.6.2011 klo 10–13.00 ja 6.6.2011 klo 16–18.00. Halusin tehdä havainnointia eri päivinä eri aikaan, jotta saisin edes jonkilaisen käsityksen päivän kulusta Vuoroparissa. Havainnointia varten kirjoitin Vuoroparin asukkaiden omaisille lyhyen tiedotteen tekemisistäni (liite 2) johon he saivat jättää suostumuksensa asiasta. Työhön ei tarvittu virallista tutkimuslupaa, mutta tuntui kohteliaalta ilmoittaa avoimesti tekemisistäni. Myös Grönfors (1982, 45) kirjoittaa suunnittelun avoimuuden tärkeydestä. Kirjoitin tiedotteen vain muutamia viikkoja ennen havainnointipäiviä ja hoitajat näyttivät paperia omaisille ja pyysivät allekirjoituksia heidän käydessään vierailulla. Kahdeksan omaista ehti antaa suostumuksensa ennen havainnoinnin alkamista. Havainnointipaikkani oli päiväsalin yksi seinusta, josta näki koko päiväsalin, oven rappukäytävään ja huoneisiin johtavan käytävän pään. Havainnoinnin keskittäminen päiväsalin, palvelutalon julkiseen tilaan, oli käytännössä mukavampi toteuttaa kuin yksityisiin tiloihin kurkkiminen ja juuri tässä tilassa Tepon havainnointi oli hedelmällisintä, sillä ollessan jonkun asukkaan huoneessa kissa on vaatekaapissa tai päiväpeitteen alla nukkumassa. Hoitajat ja vanhukset viettävät eniten aikaa päiväsalissa ja se on ikään kuin palvelutalon sydän.

Havainnointi oli tyypiltään etnografista lyhythavainnointia. Lappalaisen ym. (2007, 9) mukaan etnografia on läsnäoloa tutkimuksen kohteena olevassa yhteisössä ja tarkoituksena on kuvata kansaa, kulttuuria tai yhteisöä. Tyypillisesti etnografia tutkii alistettuja tai syrjittyjä ryhmiä (Lappalainen ym. 2007, 12). Vanhukset voidaan nähdä tällaisena ryhmänä

ainakin siitä syystä, ettei heidän äänensä tule juuri kuuluviin nykyisenkaltaisessa sosiaalipolitiikassa. Etnografiselle tutkimusotteelle tyypillistä on kuitenkin systemaattinen, usein pitkäkestoinen havainnointi jossa tutkija elää tutkimansa yhteisön arkea (Eskola & Suoranta 2005, 105). Tällainen havainnointi ei tässä tutkimuksessa toteudu eikä se ollut tarkoituskaan. Kentälle mentäessä Eskola & Suoranta (2005, 108) kehottavat varautumaan eri tapahtumiin ja muistuttvat eettisistä kysymyksistä. Oman havainnointini aikana ei onneksi tullut yllättäviä tilanteita ja pystyin olemaan niin objektiivinen kuin mahdollista.

Havainnointiosio oli suhteellisen lyhyt ja tarkoitettu lähinnä tukemaan haastatteluja sekä antamaan itselleni parempi kuva Vuoroparin arjesta, koska ympäristö tai toiminta sen sisällä eivät olleet minulle ennestään juuri tuttuja. Havainnointi oli tarkoitettu hieman kompensoimaan sitä, ettei asukkaiden oma ääni pääse kuuluviin haastatteluissa. Lyhytkestoisuuden vuoksi havainnoinnille ei kuitenkaan tässä tutkielmassa voi laittaa paljon painoarvoa. Saadun tiedon täsmällisyyteen ja luotettavuuteen vaikuttaa muun muassa käytetty aika ja mahdollisimman monipuolisissa tilanteissa mukana oleminen (Grönfors 1982, 177). Molemmat ovat tämän havainnoin heikkoja lenkkejä. Havainnointi auttaa kuitenkin hieman monipuolisemman ja syvemmän kuvan luomisessa. Hyvä tutkija näkee ja kuulee kaiken, kuten Grönfors (1982, 129) ilmaisee. Inhimillisesti ajatellen se ei kuitenkaan taida olla mahdollisesti ja omalta osaltani kokemuksen puute varmaan heikensi havainnointia tai sen kirjaamista joiltain osin. Grönfors (1982, 44) kirjoittaa tutkimusongelman muuttumisen kenttäkosketuksen myötä olevan enemmän sääntö kuin poikkeus. Näin kävi tässäkin tutkimuksessa. Kun lähtökohtainen ajatus oli tutkia eläimen vaikutusta vain suhteessa vanhuksiin, havainnoinnin ja haastattelujen myötä kävi selväksi, että vaikutukset ovat laaja-alaisempia ja huomiota on kiinnitettävä kokonaisuuteen. Havainnoidessani olin ulkopuolisen tarkkailijan roolissa. Vanhukset eivät puhuneet minulle eivätkä juuri huomioineet paikallaoloani. Jälkeenpäin ajatellen asukkaat eivät todennäköisesti tienneet paikalla olevasta tutkijasta. Hoitajat osoittivat minulle muutamia lauseita, mutta en varsinaisesti keskustellut tai ollut millään tavalla mukana tilan tapahtumissa. Grönforsin (1982, 81) mukaan tutkijan harkitsematon ja liian aktiivinen osallistuminen saattaa häiritä tilanteita siinä määrin, että niistä tulee epäaitoja. Tätä pyrin välttämään, vaikka tietenkin ainakin hoitajat tiedostivat koko ajan läsnäolon ja huomioivat sen esimerkiksi tarjoamalla kahvia ja jopa ruokaa lounasaikaan. Grönfors (1982, 82)

kirjoittaa myös tasapainosta kantaaottamattomuuden ja kiinnostuneen välillä. Omassa tutkielmassani nämä toteutuivat ikään kuin vaiheittain haastattelujen ollessa aktiivinen ja havainnoinnin passiivinen osa.

Eskola ja Suoranta (2005, 109) kirjoittavat ympäristön havainnoinnista muun muassa materiaalisena, sosiaalisena ja semanttisena ympäristönä. Tämä tutkimus on keskittynyt materiaaliseen ja erityisesti sosiaaliseen tilaan. Havainnoinnissa näkyy, miten vahvasti Teppo on läsnä Vuoroparissa ja miten leimaava lisä sen läsnäolo on. Lyhyiden havainnointien aikana hoitajat ja asukkaat puhuivat Teposta viisi kertaa ja Tepolle puhuttiin kuusi kertaa. Lisäksi kissaan ja sen ympärille kohdistui sanatonta vuorovaikutusta.

7. ANALYYSI

Haastatteluja ja havainnointia ei ole analysoitu erikseen vaan kuljetan niitä rinnakkain. Valitsin analyysitavaksi teemoittelun, koska jo haastattelurungosta löytyy teemoja. Teemoittelu on vaivaton analyysitapa jolla on helppo esitellä aineistoa laajasti. Koska tämä tutkielma ei keskity tiukasti johonkin selvärajaiseen ja yhteen asiaan vaan pyrkii enemmänkin hahmottamaan kokonaisuutta, teemoittelu oli luonteva ja käytännöllinen lähtökohta. Aineiston suurimmaksi teemaksi nousi kissan tuottama ja kissaan kohdistuva vuorovaikutus. Teppo on mukana kaikessa, läsnä kaiken aikaa ja huomattava osa Vuoroparin arjessa. Kiinnostus kohdistuu ylipäätään kissan kykyyn toimia vuorovaikutussuhteen toisena osapuolena ja lisäksi siihen, onko tämä vuorovaikutus positiivista. Olen tarkastellut aineistoa tilan näkökulmasta, keskittyen erityisesti siihen, mitä Teppo tuottaa tilaan, eli lähinnä erilaisiin vuorovaikutustilanteisiin. Aineisto on jaettu kolmeen teemaan, joista ensimmäinen käsittelee millaisia rajoituksia ja muutoksia eläimen tuominen palvelutalon tilaan asettaa, toinen teema keskittyy Tepon omaan tilaan palvelutalossa ja viimeinen teema pohtii mitä Teppo tuo tilaan. Koska analyysi nojaa hoitajien antamiin haastatteluihin ja omiin havaintoihini, asukkaita ja omaisia käsittelevät osat ovat sekä hoitajien, että minun tekemieni tulkintojen varassa. Omat havaintoni vahvistivat hoitajilta saamiani tietoja, joten uskallan toivoa, että asukkaiden ja omaisten kokemukset ovat samankaltaisi kuin ne on täällä kuvattu.

Vuoropari tilana on pienehkö. Rappukäytävästä sisään tultaessa oikealla on käytävä, jonka varrella on suurin osa huoneista. Vasemmalla on päiväsalin. Päiväsalissa on yhtenäinen tila jota on jaoteltu eri alueisiin. Ensimmäisenä on eteistila, jossa on naulakko ja muutama tuoli. Vasemmalla syvennyksessä on keittiö, päiväsalin perältä pääsee parvekkeelle ja oikealla seinustalla on muutamia huoneita sekä vessa. Keskellä tilaa on ovea lähimpänä pitkä ruokapöytä tuoleineen ja parvekkeen päädyssä sohvia, hyllyjä ja televisio.

7.1 Miten Teppo rajaa ja muokkaa tilaa

Teppo on asunut Vuoroparissa vasta joitakin vuosia. Kissan tuominen laitokseen asettaa tietynlaisia haasteita ja muokkaa Vuoroparin tilaa. Vuoroparin tilaa tarkastellessani en aluksi huomannut kissan asumista lainkaan, lukuunottamatta itse kissaa joka tervehti minua ovella lähes jokaisella käyntikerrallani. Kissan ruokakupit ovat keittiössä, hiekkalaatikko vessassa ja joitakin leluja saattaa lojua näköpiirissä. Kissan vuoksi tilan koriste-esineet ja kukkamaljakot ovat harkinnanvaraisia, vaikka niitäkin oli näkyvillä havainnointini aikana. Kissa liikkuu vapaasti suurimmassa osassa tilaa, mutta osa asukkaista on päättänyt rajata kissan pääsyn omaan huoneeseensa yksinkertaisesti sulkemalla oven. Tämä on tietenkin täysin sallittua ja asukkailla on oikeus päättää huoneestaan. Suurin osa ovista olikin suljettuna. Tämä ei kuitenkaan kerro negatiivisesta suhtautumisesta Teppoon, vaan huonetta halutaan varjella kissan mahdollisilta tuhoilta.

”-- ei tykkää että tulee sitte huoneeseen kun Teppo saattaa jotai kaadella sielä mut sit se ei haittaa tuolla päiväsalissa että se on siinä.” (Pinja)

En tullut kysyneeksi, yrittääkö Teppo tilaisuuden tullen livahtaa suljettuihin huoneisiin, mutta ainakin havainnoidessani näin sen kerran raapivan yhtä suljettua ovea. Päiväsali, vessa ja joidenkin asukkaiden huoneet ovat kissan aluetta. Teppo saattaa joskus livahtaa ovesta rappukäytävään ja vierailta toisissa kerroksissa, mutta palaa oman kerroksensa ovelle naukumaan kun haluaa takaisin kotiin.

”Se tietää kyl paikkansa ja nyt se on alkanu meneen tonne toisiin kerroksiin että kun ovi avautuu niin se menee käymään tuolla ja tulee sitte kyllä kotiin, tulee ikävä kotiin.” (Pinja)

Kerrosten ovista pääsee kulkemaan nelinumeroisella koodilla, joka automaattisesti avaa oven hetkeksi. Myös alaovella tarvitaan kulkuun ovikoodi, mutta ovi ei avaudu automaattisesti. Vaikka järjestelmä on luotu jo ennen Tepon tuloa taloon, toimii se näin kissan kulunestäjänä, sillä kissan ei ole helppoa päästä ulko-ovesta ellei joku tahallaan pidä sille ovea auki.

Tilan suunnittelussa täytyy huomioida eläimen turvallisuus, ettei se esimerkiksi voi jäädä kiinni mihinkään tai kaataa hyllyjä kiipeilemällä. Vuoroparin tapauksessa kissalla näytti olevan turvallinen ympäristö, johon ei kissan vuoksi ole tarvinnut tehdä juurikaan muutoksia. Esimerkiksi päiväsaali ei juuri eroa tavallisen kodin olohuoneesta, paitsi väkimäärältään. Lattialle eksyneet lääkkeet saattavat joutua vapaana liikkuvan eläimen suuhun. Kissat kuitenkin ovat yleensä nirsoja eivätkä syö mitään sopimatonta; lattialle pudonnut pilleri joutuukin todennäköisemmin leikkikaluksi kuin kissan suuhun. Ikkunat ja parvekkeet ovat vaarallisia eläimille, ja vuosittain kissoja ja koiria putoaakin kerrostaloasunnoista.

”Loppukesästä se oli ku se tippu tuolta asukkaan ikkunasta, luisteli alas siitä peltisestä ikkunalaudalta – ” (Senja)

” -- alakerran pizzerian mies palautti sen tänne nenä ruvilla. Mut ei..sitte pelästy kyl niin paljo ettei se sen jälkeen, et saattaa vähä pistää nenää ulos ikkunasta mut ei kyl sen pidemmälle mee.” (Pinja)

Teppo ei siis juurikaan ole aiheuttanut muutoksia Vuoropariin tilana, lukuunottamatta sen omia tavaroita ja koriste-esineiden karsimista. Henkilökuntaan ja asukkaisiin sillä sen sijaan on ollut vaikutusta. Kissan vuoksi allergiset ja astmaatit ovat Vuoroparissa vaikeuksissa, ja käytännössä näissä tapauksissa täytyy etsiä toinen työpaikka tai palvelutalo. Rabies on esimerkki taudista, joka tarttuu nisäkkäiden välillä ja on vaarallinen ihmiselle. Rokotusohjelmien ja tarkan seurannan vuoksi sitä ei juuri Suomessa tavata ja tartunnan saaminen sisätiloissa elävältä lemmikiltä on mahdotonta. Erilaisia sisä- ja ulkoloisia kissoilla on, mutta ne ovat harmittomia, sisäkissalla harvinaisia ja helposti hävitettävissä. Lisäksi tilan puhtauden eteen täytyy nähdä hieman enemmän vaivaa eläinpölyn, irtokarvan, kissanhiekan ja ruokakuppien ulkopuolelle eksyneen ruuan vuoksi.

”No tottakai kissan elämisen jäljet näkyy siis sillai, mutta siis ei, ei mitenkään pahalla, vaan se on täälä niinku muitten asukkaitten seassa leikkii tuossa ihan niin ku..normaali kotieläin.” (Ronja)

7.2 Vuoroparin tila kissan kotina

Kissan näkökulmasta, tai ainakin omien havaintojeni perusteella, asuminen Vuoroparissa ei juuri poikkea elosta tavallisessa kotitaloudessa. Edellisen kappaleen turvallisuusriskit ovat olemassa muissakin talouksissa. Erot eivät niinkään kohdistu fyysifeen tilaan vaan kissan kanssa tekemisissä oleviin ihmisiin. Siinä missä omat kissani ovat päivät yksin opiskelun tai töiden vuoksi, Tepon ”yksinäinen” aika on yöllä, jolloin kerroksessa käy vain yökkö vierailulla. Aamulla se osaakin jo odottaa aamuvuorolaisia.

” -- ensimmäinen aamulla tulee niin se on lasiovien takana tossa istuu ja oottaa, se tietää et kohta joku tulee – ” (Sonja)

Kissan ympäristössä on lähes jatkuvasti paljon ihmisiä ja vieläpä suuri vaihtuvuus näiden ihmisten kesken. Tepolla ei ole niin sanottua omaa ihmistä, mutta kissalle asialla ei ole niin suurta merkitystä kuin esimerkiksi koiralle olisi. On tärkeää, että ihmiset ovat kissalle tuttuja, ja ainakin haastatteleman neljä hoitajaa olivat olleet talossa jo ennen Teppoa eli ovat sille tuttuja. Kissa ei tarvitse hierarkiaa tai johtajaa, sille riittää että sillä on ”lauma” joka tarjoaa sille sosiaalisen ympäristön ja huolenpitoa.

”Mutta sit tuota kyllähän se tykkää kun sitä paijaa ja rapsuttelee- -” (Ronja)

”-- on se semmonen kuitenkin se kaipaa sen oman huomionsa ja täällä on kuitenkin noita rapsuttajia.”(Ronja)

Kissa vaikutti sopeutuneen Vuoropariin hyvin ja oli kehittänyt jopa erikoisia tapoja tähän ympäristöön, se esimerkiksi oli oppinut matkustamaan rollaattorin kyydissä.

”-- jos esimerkiksi tuolta nurkkahuoneesta tulee yks asukas kuka rollaattorin kaa kulkee, se kuulee ku se ovi avautuu, se juoksee niin heti ja hyppää sen rollaattorin päälle, kulkee tälle tonne päiväsaliiin.” (Pinja)

Tehdessäni havainnointia Vuoroparissa huomasin Tepon tervehtivän uusia ihmisiä uteliaasti ja olevan sitä varmemmin paikalla, mitä enemmän oli meneillään. Myös minua kissa tervehti kerrokseen tullessani ja kävi välillä moikkaamassa kun havainnoin. Se on selkeästi sosiaalinen ja seurallinen kissa vaikka ei sylissä viihdykään. Kissalla on omat rauhalliset paikkansa, johon se voi halutessaan vetäytyä omiin oloihinsa.

”Että vähemmän se muuten on tuossa ruokasalin sohvalla tai missään et se on aina täällä jossain huoneessa. Monesti illalla ennen ku lähetään illalla pois töistä niin etitään että missä teppo on jos sitä ei oo löytyny se saattaa vaatekaapista löytyä. Se sielä nukkuu.” (Ronja)

Oma rauha onkin kissalle hyvin tärkeää, ettei se stressaantuisi liiasta hälinästä, joten turvallinen ja häiriötön lepopaikka on tarpeen. Teppo on tottunut ympäristöönsä jo pennusta asti enkä huomannut kissassa stressin merkkejä. Vaikka Teppo nauttii hyvästä hoidosta ja paljosta huomiosta, sen tekemiset eivät saa haitata vanhustenhoitoa ja päivittäisten rutiinien suorittamista. Esimerkiksi havainnoidessani päiväsalissa ruoka-aikaan, Teppo yritti saada huomiota itselleen maukumalla, raapimalla yhden asukkaan ovea ja hyppäämällä tyhjän ruokakärryn päälle. Hoitajat kuitenkin keskittyivät omiin puuhiinsa, ruokien ja lääkkeiden jakoon sekä asukkaiden avustamiseen. Kuitenkin hiljaisena hetkenä Tepolta tiedusteltiin heti mitä se on vailla, kun se naukui keittiössä yhdelle hoitajista. Vuoropari näyttäisi tarjoavan kissalle turvallisen, rakastavan kodin.

7.3 Mitä Teppo tuottaa tilaan?

Tepon läsnäolo Vuoroparissa on asia, joka herättää keskustelua ja erilaisia tilanteita niin hoitajien, asukkaiden kuin omaistenkin keskuudessa. Vuoroparissa on selkeä päivärytmi joka helpottaa arjen sujumista. Kissa oppii kyllä arjen rutiinit, kuten milloin on ruoka-aika, mutta eläin ei noudata rutiineja täysin ja voi aiheuttaa arkeen yllättäviäkin tilanteita. Rutiinit tuovat toisaalta turvallisuutta ja helpottavat elämää, toisaalta ne luovat laitostuneen tunnelman jossa vanhuksilla ei ole muuta tekemistä kuin odottaa seuraavaa tapahtumaa. Tepolla itsellään ei rutinoitunutta päiväohjelmaa löytynyt.

”Mutta semmosia omia rutiineja, emmä tiiä oikeen, ei..ei sillä, ei tuu äkkiseltään mieleen..” (Ronja)

Vuoroparin rutiineista piittaamaton kissa tarjoaa vanhuksille jotain viihdykettä ja keskusteltavaa ja korvaa laitostunutta tunnelmaa kodikkuudella. Eläin on näkyvä, kuuluva ja käsinkosketeltava lisä tilassa. Havainnoidessani kissa kulki paljon päiväsalin ja muun tilan välillä ja vaihtoi paikkaa moneen kertaan. Teppo naukui jonkin verran esimerkiksi kiinnittääkseen huomion. Kissa vaikutti lähes koomiselta päästäessään kurnahtavia ääniä piilosta yhden pöydän alle työnnetyn tuolin päältä. Lisäksi se kävi tervehtimässä, nuuskimassa ja puskemassa ihmisiä ja esineitä, sekä ottamassa vastaan silityksiä ja rapsutuksia. Kissan aktiivisuudessa on tietenkin paljonkin eroa sen oman rytmin mukaan. Esimerkiksi toisena havainnointipäivänäni en suurimmaksi osaksi aikaa nähnyt koko kissaa sen nukkuessa jonkun asukkaan huoneessa.

Teppo on tuttu niin hoitajille ja asukkaille kuin omaisillekin ja jokaisessa ryhmässä suhtautuminen tuntuu olevan lähinnä positiivista ja suhde kissaan yksilöllinen. Kissa lisää vuorovaikutusta sekä siihen kohdistuvalla että siitä johtuvalla kommunikaatiolla. Teppoon kohdistuva kommunikaatio on suoraan Tepolle puhumista, ja Teposta johtuva kommunikaatio on kommunikaatiota, joka ei kohdistu itse kissaan mutta jossa kissa on sisältönä, esimerkiksi ”Missä Teppo on?”. Tarkastelen myöhemmin erikseen vuorovaikutusta hoitajien ja Tepon, asukkaiden ja Tepon, sekä omaisten ja Tepon välillä. Huomioin sekä kissan varsinaisena toisena osapuolena, että kommunikaation sisältönä. Vaikka erityinen kiinnostus on tietenkin juuri Tepon ja asukkaiden suhteissa, on mielestäni myös hoitajien ja omaisten suhtautuminen Teppoon tarkastelun arvoista, koska kaikki se lisää positiivista ilmapiiriä ja kissa saattaa olla yksi syy sille, että omaiset tulevat mielellään käymään ja ehkä viihtyvätkin pidempään, tai miksi hoitajat jaksavat hyvin työssään. Palvelutalossa on yhdessä tilassa sekä laitos, koti että työpaikka. Asukkaille, omaisille ja hoitajille yhteinen positiivinen vaikutus Teposta on sen luoma kodikkuus ja viihtyisyys, joita yleisesti pidetään laitoshoidossa tärkeinä seikkoina.

”Se tuo jotenki semmosta kodikkuutta ja semmosta...ku on kissa. Se jotenki tuntuu että on semmosta lämpöä.” (Sonja)

”Mun mielestä se on tosi hyvä asia siis se tuo sitä kodikkuutta ja sillei jotenki se vaan..se sopii tänne.” (Senja)

Kodikkuus on yksi niistä seikoista, joilla Vuoroparia markkinoidaan Jyväskylän hoivapalveluyhdistyksen kotisivuilla.

”Tarjoamme mahdollisuuden kodinomaiseen, turvalliseen ja laadukkaaseen asumiseen joko omassa vuokra-asunnossa tai ryhmäkoti- asunnossa.”
(www.jklhoivapalvelu.com/?p=10)

7.3.1 Asukkaat ja Teppo

Osa omaisista halusi sukulaisensa asumaan juuri Vuoropariin siellä olevan kissan vuoksi. Luonteeltaan Teppo ei ole ”sylikissa”, joten silittelyn ja rapsuttelun lisäksi Teppo ei juuri tarjoa fyysistä läheisyyttä. Kissojen tapaan Teppo nukkuu suurimman osan vuorokaudesta, mutta hereillä ollessaan se seuraa mitä on meneillään ja nauttii saamastaan huomiosta.

”Teppo osallistuu kaikkeen, pyörii siis ihan missä vaan täällä.” (Senja)

”Esimerkiks jos meillon vaikka laulutuokio ja Teppo on siinä niinku mukana vaan siin vieressä, tai nukkumassa tai siin, niin sitä ihastellaan ja pajataan.” (Pinja)

Asukkaat tuntuvat yleisesti ottaen pitävän Teposta ja siihen kiinnitetään huomiota. Havainnointini aikana kissan kanssa joko vuorovaikutettiin tai ainakin yritettiin saada aikaan vuorovaikutusta joitakin kertoja. Havainnointi kohdistui vain päiväsaliin joten kaikki näkemäni tilanteet sijoittuvat sinne. Esimerkiksi ruokailutilanteessa yksi asukkaista katseli Teppoa hymyillen useita kertoja ja toinen asukkaista kissitteli Teppoa luokseen, mutta ei saanut sitä tulemaan. Myöhemmin sama asukas silitteli Teppoa ja jutteli sille. Yksi hoitajista kertoi, että edellisenä päivänä tällä asukkaalla oli ollut jokin erimielisyys Tepon kanssa ja hän oli yrittänyt jahdata kissaa. Kissan kohdistunut hyvin erilainen käytös eri päivinä selittynee asukkaiden muistamattomuudella. Itse en nähnyt kissaan kohdistuvaa

negatiivista huomiota, mutta haastatteluista kävi ilmi että pieniä ristiriitoja saattoi aiheuttaa esimerkiksi kissan oleskelu pöydillä tai sen pääsy huoneisiin sen tekemien tuhojen vuoksi. Asukkaat saavat tietenkin itse valita pitävätkö huoneensa kissan ulottumattomissa.

”Tietty sitten näitä soraääniäkin aina välillä, et joo että ei saa mennä huoneeseen, kun tepolla on tapana puotella niinkun pöydiltä ja kukkia se himoitsee kyllä jos on maljakkokukkia näin, et se riipii ne alas sieltä.” (Senja)

”Et se on varmaan ku on aina opetettu että eläin ei ole pöydällä ja eihän se oo kiva et kissa on ruokapöydällä, ei todellakaan oo, et oikeessahan ne on siinä et kun ne kiinnittää huomiota siihen, et hei Teppo on taas pöydällä.” (Senja)

Näissä tilanteissa hoitajat komentavat tai nostavat kissan pois pöydältä, tai pyytävät asukasta tekemään sen. Päiväsalissa oli lisäksi mustavalkoinen pehmolelukissa jota yksi asukas silitteli rinnallaan ja moitti kissaa kun se putosi lattialle. Lähes kaikilla asukkailla oli vaikeuksia muistamisen kanssa. Kissan paikallaolo tai puuttuminen laitettiin kuitenkin merkille, mikä osaltaan kertoo, ettei kissa ole asukkaille yhdentekevä. Toisena päivänä havainnointini aikana Teppoa ei juurikaan näkynyt sen nukkuessa jonkun asukkaan huoneessa ja eräs asukaskin ihmetteli ”Missä se meidän kissa on, viety pois kokonaan”. Haastatteluissakin ilmeni, että asukkaat kyselevät jonkin verran Teposta jos se ei ole näkyvissä.

Palvelutalo ympäristönä on muuttumaton ja rauhallinen ja talossa vallitsee lähes ajaton tunnelma. Haastatteluissa kävi hyvin moneen kertaan ilmi, että kissan läsnäolo ja sen puuhut tarjoavat vanhuksille virikkeitä ja herättävät keskustelua. Kissa lisää vuorovaikutusta sekä kommunikaationa kissalle että kissasta. Omissa havainnoissani näin vain kissan ja yhden asukkaan välisiä vuorovaikutustilanteita mutta hoitajien mukaan asukkaat keskustelevalt lisäksi kissasta ryhmänä.

”Joo tällee asukkaiden välissä niin kyllä ne sitte keskenään oi katokku meiän kissa tuossa menee ja sit ku se oikeen siinä kellii tai muuta niin kyl ne sitä ihastelee niinku tällee yhdessä.” (Pinja)

”Ja totaa on semmonen ihmetyksen aihe kuitenkin, ku ei enää muista nää asukkaat että täällä on mikään Teppo-kissa ja se on aina yhtä ihmeellinen asia kun ne näkee. Ja semmonen ihana asia kuitenkin et..tai lähes kaikki ei muista.” (Ronja)

”...mutta sit taas niinkun hyötyä siitä on enemmän koska se niinkun..musta se..asukkaat keskustelee enemmän siitä, niillä tulee sitä puheenaihetta sit sen kissan myötä ja samaten niinkun omaistenkin kanssa ne voi jotenkin, kyllä se enemmän luo kontakteja niin ja oon sitä mieltä, että kun se luo sitä kodikkuutta niin se on niinkun iso, iso hyöty.” (Senja)

”No joo, ehkä on ainaki semmosta jutun aihetta. Niinku esimerkiks noilla asukkailla keskenäänki, että kun ne ihmettelee mikäs se on ja voi että tätä meidän kissaa ja niin.” (Pinja)

Asukkaiden suhtautuminen kissoihin tai eläimiin ylipäätään on avainasemassa heidän rakentaessaan suhdetta Teppoon ja siinä, minkälaisia merkityksiä kissasta on heille. Monilla asukkaista on ollut aikaisemmin omia lemmikkejä ja heidän sukupolvestaan monet ovat asuneet maalla ja ovat hyvin tottuneita kotieläimiin.

”Se on varmaan sekin kun vanhuksil on ollu aina paljon eläimiä on paljon maatalois tämmösistä, niin jotenki kissa kuuluu aina kotiin.” (Pinja)

Lisäksi Tepon läsnäolo nosti esiin muistoja vanhoista lemmikeistä. Koska osalla asukkaista on muistin kanssa ongelmia, Vuoroparin kissa ei aina olekaan Teppo vaan jonkun oma vanha lemmikki ja kissaan on luotu yksilöllisiä suhteita.

”Jokaisella on jo tavallaan semmonen oma suhde näillä asukkailla siihen kissaan, että jollekin se on hänen oma entinen kissa, Mikko, ja sillä on monta nimee jokainen kutsuu sitä melkein omalla nimellä.” (Sonja)

”-- yksin on nimenny sen Mikoksi ja et se on hänen Mikko-kissa ja tullu sitte niinku hänen kotipaikaltaan ja niin pois päin ja toinen sitte saattaa että ei se oo sinun kissa et se on niinkun heiän kissa ja minun kissa ja millon se on mitenki aina.” (Senja)

Vaikka yleinen suhtautuminen kissaan on positiivista, Teppo on toisille asukkaille merkityksellisempi kuin toisille. Tepolla itsellään kuitentaan ei tuntunut olevan varsinaisesti suosikkeja asukkaiden keskuudessa. Muutaman asukkaan huoneen se oli kuitenkin hoitajien mukaan ottanut erityisesti omakseen ja vietti niissä paljon aikaa.

”-- sillon vaan tiettyjä paikkoja missä se tykkää olla enemmän ku jossain toisessa, että just jonkun kaapin päällyset on siitä ihania tai keinutuoli tai ..et sillon muutama huone mihinkä se aina niinkun menee ja valtaa sitte, et jos vaatekaapin ovi on pikkusenki raollaan se kynnellään aukasee niin sinne vaatteitten, henkarivaatteitten alle nukkumaan. Ja että se on niinku vallannu semmosia tiettyjä paikkoja.” (Senja)

Teppo itse vaikutti olevan kiintyneempi henkilökuntaan ja vuorovaikutti enemmän hoitajien kanssa. Yksi syy tähän on varmasti se, että hoitajat vastaavat kissan tarpeista. Hoitajat ovat siis niitä ihmisiä, joiden huomion kissa kiinnittää halutessaan esimerkiksi ruokaa. Asukkailla ei ole Teposta vastuuta. Kuitenkin kissaa huomioidaan ja siitä pyritään huolehtimaan monellakin tapaa.

”-- kyllähän ne aina sanoo et Tepolla nälkä, Tepolle antaa et sillon nälkä et tota ruokaa pitää antaa sille -- ” (Senja)

”No siis sillai et jotkut antaa ruokaa, siis sillai et myö ohjattuna ja sit tää yks asukas täältä näin käytävän päästä antaa sen joskus ja tuo sille makkaraa ja tuolta kotoonsa ja kyl ne sillee..semmosta silittelyä ja paijaamista.” (Ronja)

Hyvän suhteen luominen asukkaiden ja Tepon välille edellyttää luottamusta molemmilta osapuolilta. Havainnoidessani toisena päivänä eräs asukas valitti pitkään kipeää jalkaansa

ja epäili välillä kissan purevan sitä. Todellisuudessa Teposta ei ole asukkaille mitään vaaraa, ja hoitajat vakuuttavatkin ettei Teppo satuta ketään vaikka toisinaan leikkii villisti.

”Mut että koskaan asukkaisiin ei oo mitään että se niitä raapis - -” (Pinja)

”Tottakai se leikkii ja tekee semmosta pientä tuhoonsa, mutta ei tota, ei mitään semmosta julmaa.” (Ronja)

Kissaan kohdistui paljonkin sekä suoraa että epäsuoraa, sanallista ja sanatonta viestintää. Tämä viestintä oli pääosin positiivista. Viestintään ja etenkin siteen luomiseen kissan kanssa asukkaat tarvitsisivat kuitenkin tukea. Merkityksellisen suhteen syntymiseen ei riitä, että tuodaan eläin johonkin tilaan. Lisäksi tarvitaan kykyä ja halua hyödyntää eläimen tarjoamia mahdollisuuksia sekä kannustusta ja työkaluja ottaa kontaktia eläimeen ja vuorovaikuttamaan sen kanssa. Vaikka kissasta näyttäisi olevan paljonkin iloa asukkaille, eläimen potentiaali vuorovaikutuksessa on joiltain osin hyödyntämättä. Kenties koira ottaisi suuremmin ja enemmän kontaktia asukkaisiin kuin omissa oloissaan viihtyvä Teppo.

”Teppo ei kuitenkaan oo semmonen sylikissa, että se olis niinkun paljon sylissä. Että se selkeästi nauttii ihmisistä mutta ei viihy sitten sylissä, et se vaan niinku olis ja kehräis siinä että..ei oo sen tyyppinen.” (Senja)

Tämä on tietenkin paitsi laji- myös yksilökysymys ja toisen luonteinen kissa voisi viihtyä paremmin syleissä. Kuitenkin kissasta tuntui olevan vanhuksille seuraa ja virikettä arkisten vuorovaikutustilanteiden, kissan ihmettelyn ja sen herättämien positiivisten muistojen kautta.

7.3.2 Hoitajat ja Teppo

Hoitajien puheissa ja toiminnassa Teppo on hyvin selkeästi esillä. Hoitajat vastaavat kissaan kohdistuvista hoitotoimenpiteistä, kuten ruuan antamisesta ja hiekkalaatikon puhdistuksesta. Kissa on helppohoitoinen lemmikki, koska se pitää itse itsensä puhtaana

eikä juuri harjausta tai kylvetystä kaipaa. Koska kissasta kuitenkin on väistämättä vähän ylimääräistä vaivaa ja vastuuta, ei järjestely olisi toimiva jos hoitajat eivät olisi asian puolesta vaan kokisivat sen negatiivisena. Hoitajien hyvä suhtautuminen Teppoon takaa hyvän ilmapiirin lisäksi kissan hyvän hoidon. Vuoroparin tapauksessa ajatus kissan hankkimisesta oli vahvasti hoitajalähtöinen.

”No mie olin siinä yks johtoajatuksena että otetaan tänne kissa, että on kyl loistava..loistoajatus.” (Pinja)

”Onhan se ihana asia. Siis se oli ihan meiän oma tahto ja semmonen asukkaille mukava ja on se..on se kyllä ihana.” (Ronja)

Kissa aiheuttaa tietenkin pientä harmia rikkomalla esineitä tai repimällä kukkia. Näitä tihutöitä ei kuitenkaan koeta suurena vastuksena ja hoitajat kertoivat Tepon pienistä tuhoista lähinnä hymyillen. Kissan hoitoon liittyvää keskustelua en Vuoroparissa kuullut, vaan hoitajat tekivät siihen liittyviä askareita kuten hiekkalaatikon tyhjennyksen itsenäisesti. Velvoitteista ei tarvinnut sopia saati sitten riidellä, vaan hoitaja, joka asian huomasi tai jolla oli aikaa otti tarvittavat tehtävät hoitaakseen. Hoitajat kertoivat itsekkin, että Teposta ollaan yhdessä vastuussa, eikä kukaan tuntunut moittivat sitä ylimääräistä vaivaa, mikä kissan hoitoon menee.

”Ei, jokainen hoitaa, melkein joka ensimmäisenä tulee aamulla niin se tyhjentää hiekkalaatikon ja laittaa ensimmäiset ruuat ja...että sillä lailla kaikille se kuuluu.” (Sonja)

Haastatteluissa tulee selvästi esiin että suhtautuminen Teppoon ei ole vain neutraalia tai sen läsnäoloa sietävää. Haastattelemani hoitajat todella pitivät Teposta ja kokivat sen tärkeäksi. Kissan hoito, sen aiheuttamat tuhot tai siihen menevät kustannukset painoivat vaakakupissa mitättömästi verrattuna sen tuottamaan iloon.

”-- nyt ko on Teppoon tutustunu ihan voisoin kuvitella et itellekin ottasin kissan, et sillai oon tykästyny kissaan.” (Sonja)

”Onhan siit hirveesti iloa, ei siit haittaa kyl ei oo eikä oo ainakaa mitään rahallista haittaa kun pitäny vähä leikkauksii tehä, mut ei nekään suuria oo ja kyl se nyt maksaa siitä ilosta.” (Pinja)

Havainnoidessani huomasin hoitajien tervehtivät Teppoa aina ovesta tullessaan jos se oli vastassa, vaikka he olisivat käyneet ulkona vain viemässä roskia tai ulkoilulla asukkaan kanssa. Teppo katsoi usein ovelle jos joku tuli sisään ja meni toisinaan vastaan jos sattui olemaan päiväsalissa. Teppo oli tuttu muidenkin kerrosten hoitajille ja kolmanteen kerrokseen tulevat hoitajat tervehtivät sitä havainnointini aikana poikkeuksetta iloisesti. Tepon tervehtiminen tuli esiin haastatteluissa ja etenkin aamuvuorolaisia Teppo osasikin yön jälkeen jo kaivata.

”Kyl se niinku semmosta, just semmosta huomiota herättää, se on niinkun kaikki ensimmäisenä työntekijät kun tulee ne morjesta Teppoa.” (Ronja)

”-- aamulla ensimmäisenä kun tulee töihin niin antaa ton ruuan sille, sehän huutaa jo siinä vaiheessa ihan huomiota kun koko yön olla yksin, niin et silittää.” (Senja)

”-- ja sitte ku tullaan aamuvuoroon töihin se on niin onnellinen tos esittää kaikki temput.” (Pinja)

Läpi haastattelujen oli selkeää, että hoitajat pitivät Tepposta ja kertoivat siitä mielellään. Haastateltavat hymyilivät ja nauroivat kertoessaan Tepposta. Sen lisäksi, että hoitajilla on henkilökohtainen hyvä suhde Teppoon, se yleisesti paransi ilmapiiriä ja antoi hoitajille keskustelunaiheita hiljaisina hetkinä. Eräs hoitaja esimerkiksi leikitti Teppoa ja kommentoi tästä toiselle hoitajalle. Toinen hoitaja taas kertoi hymyillen muille Tepon nukkuvan erään asukkaan vaatekaapissa huoneesta tullessaan. Eräs hoitajista kielsi leikillään Teppoa tulemasta mukaan, kun lähti asukkaan kanssa ulos. Asukkaiden tapaan hoitajatkin toisinaan ihmettelivät ääneen missä Teppo mahtaa olla jos eivät olleet nähneet sitä hetkeen.

Esimerkiksi havainnoidessani yksi hoitajista kertoi laittavansa Tepolle ruuan ja kysyi samalla missä se on. Kissasta on paljon seuraa ja iloa myös hoitajille ja havainnoidessani se esimerkiksi piti parvekkeella kahvitteleville hoitajille seuraa.

”-- ja sitte se on aamulla meiän mukana tuola aamuraportilla niin se on siinä keikistelee ja on semmonen.” (Ronja)

Koska Teppoon kohdistuu niin paljon positiivisia tunteita, se osaltaa auttaa luomaan Vuoroparin hyvää ilmapiiriä jossa kaikki viihtyvät. Hoitajat itse pitivät Teposta ja olivat tyytyväisiä sen läsnäoloon paitsi omasta, myös asukkaiden puolesta. Varsinaisessa hoitotyössä hoitajat eivät kokeneet Tepon juuri auttavan, mutta oli se joissain tilanteissa hyödyllinen ja sen läsnäolon todella uskottiin olevan hyväksi asukkaille.

”-- mummot tykkää ja on se semmonen terapia, niinkun me sitä sanotaanki terapia-Tepoksi.” (Ronja)

”No mä ajattelen sen niin että jos siitä on vähänkin iloa näille asukkaille niin se on oikein hyvä asia. Ja varmaan onkin, se ku jotenki kuuluu tänne.” (Sonja)

”-- on siitä siis se hyvä puoli, että kun tulee tähän, tulee tänne huoneeseen ja sanoo asukkaalle että nouseaan aamupalalle ja kato miten Teppo-kissa tullu sua kanssa kattomaan ja sen avulla niin omallalailiansa saa sit nouseen ylös siitä jos ei oikeen jaksanu ja on siitä paljon hyvää.” (Ronja)

7.3.3 Omaiset ja Teppo

Tämän tutkimuksen kannalta omaisilla on vähän merkitystä, mutta halusin ottaa heidät tarkasteluun saadakseni paremmin kokonaisuuden esille. Lisäksi omaisten positiivinen suhtautuminen on tärkeää kissan läsnäolon kannalta. Jos omaiset olisivat kissaa vastaan, ei sen pitäminen Vuoroparissa taitaisi olla mahdollista. Vuoroparin tapauksessa en kuullut tai nähnyt omaisten suhtautuvat Teppoon kuin positiivisesti. Omaisille on muodostunut oma suhtautuminen kissaan ja vaikka ensisijaisesti ollaan tietenkin vierailemassa jonkun

asukkaan luona, tullaan samalla katsomaan Teppoa. Monet omaisista kysyvät missä Teppo on ja haluavat sen mukaansa omaisen huoneeseen tullessaan vierailulle. Teppo saa myös makupaloja omaisilta.

”Ja omaiset on hirveen kovast tykänny ja hirveest rapsuttelee ja pyytää et jos tulee niinku tähän kylään niin saako Teppo tulla tänne heidän kanssa.” (Pinja)

”No omaiset kyselee aina niinkun melkein joku aina et hei missä Teppo on, tuota onko Teppo menny johonki ja joku tuo sille makupaloja aina tullessaan --” (Senja)

”-- täälön sellasia omaisia jotka, esimerkiksi tähän huoneeseen kun tulee omaisia, niin ne pyytää heti että Teppo on mukana, et se tulee tänne niitten kanssa, ja on semmosia omaisia jotka tuo sille aina herkkupaloja tullessaan ja tuota..monet ensimmäisenä kysyy että missä Teppo on. Että kyllä ne pitää sitä semmosena tärkeenä.” (Sonja)

Kissan läsnäolo Vuoroparissa on selkeästi mukava lisä omaisten silmissä ja se voi toimia siltana asukkaiden ja omaisten välissä. Kissa on toiminut lisäksi valintaperusteena kun omaiselle on etsitty uutta kotia.

”Ja on semmosia omaisiakin on ollu ja ne on käyny aikasemmin tutustumassa tähän meidän taloon ja sitte on halunneet ehdottomasti oman äitinsä semmoseen, siihen kerrokseen missä on se kissa.” (Sonja)

”Meillä on niinkun niin asukkaat ku omaiset nähny et hei tää ei ole mitenkään niinku laitospäinen tää ei ole laitos tää on niinku niin...tää on koti. Että on niinkun lämmin tunnelma.” (Senja)

8. JOHTOPÄÄTÖKSET

Eläimen ottaminen palvelutaloon ei välttämättä tarkoita kovinkaan suuria muutoksia sen tilaan tai arkeen ja kissa lemmikkinä on suhteellisen vaivaton ja edullinen. Kuitenkin ensiarvoisen tärkeää yhteiselon onnistumisen kannalta on eläimeen sitoutunut henkilökunta joka itse puoltaa eläimen läsnäoloa sekä tietenkin eläimeen tyytyväinen asukaskunta. Ei olisi mitään mieltä asettaa eläintä mihin tahansa ympäristöön, koska suhtautuminen saattaa olla tietämätöntä, väheksyvää tai jopa vihamielistä. Tästä syystä tämän tutkielman aineisto ei ole välttämättä sovellettavissa tutkimuksen ulkopuolelle. Lisäksi huomionarvoinen seikka on kissan yksilöllisyys. Siinä missä Teppo on Vuoroparissa kuin kotonaan, ei stressaa ihmisten vaihtumista ja käyttäytyy asukkaita kohtaan lempeästi joskin etäisesti, toinen kissa voisi olla täysin soveltumaton tämän kaltaiseen ympäristöön. Kuitenkin kun yhteiselon edellytykset ovat kunnossa ja eläimelle on tarjota sen tarpeet huomioon ottava ympäristö, lemmikistä voi olla vanhuksille paljon iloa. Sekä asukkaat, omaiset että henkilökunta pitivät palvelutalon kissaa positiivisena asiana ja se koettiin luonnollisena osana tilaa. Tämän työn puitteissa ei ollut kovinkaan mahdollista tutkia varsinaisesti kissan vaikutuksia konkreettisesti terveyteen, mutta henkiseen hyvinvointiin ja ilmapiiriin sillä näytti olevan lukuisia vaikutuksia. Kissa herätti asukkaissa positiivisia reaktioita ja muistoja vanhoista lemmikeistä, se lisäsi keskustelua ja vuorovaikutusta palvelutalossa sekä rikkoi vanhainkodin rutiinia toimien näin eräänlaisena virikkeenä tässä muuten muuttumattomassa yhteisössä. Kissan kanssa vuorovaikutettiin sekä yksilönä että ryhmänä, ja eri ryhmät (hoitajat, asukkaat ja omaiset) kommunikoivat kissasta sekä oman ryhmänsä sisällä että muiden ryhmien kanssa. Kissa oli yksi kaikkia yhdistävä tekijä ja lisäsi näin osaltaan yhteisön kiinteyttä sekä paransi ilmapiiriä luoden esimerkiksi kodikkuuden tuntua. Aiemmin esiintuotuja terapeuttisen kommunikaation muotoja, joissa eläin voisi toimia toisena osapuolena, olivat kuunteleminen, hiljaisuus ja välimatkan lyhentäminen. Näistä oli havaittavissa lähinnä aavistus ja spontaanisti tällaista kommunikaatiota tuskin juuri syntyy, vaan siihen täytyisi kannustaa ja pyrkiä hoitajien avustuksella. Kissasta vaikutti kuitenkin olevan paljon hyvää, vaikka sitä ei varsinaisesti käytetty terapian välineenä, vaan Teppoon suhtaudutaan ainoastaan lemmikkinä. Vuoroparin tapauksessa se tuntuikin enemmän olevan hoitajien kuin asukkaiden kissa. Lemmikin voisi helposti muuntaa terapiaeläimen

rooliin, esimerkiksi luomalla tarkoituksellisesti vaikka kissan hoitoon liittyviä vuorovaikutustilanteita ja kannustamalla asukkaita toimimaan kissan kanssa.

Haastattelin ja havainnoin hoitajia heidän työpaikallaan, minkä vuoksi vastaukset ja käytös ehkä hieman ohjautuvat tietynlaisiksi. Negatiivinen suhtautuminen ei ehkä saa tässä asetelmassa tilaisuutta näkyä vaikka on mahdollista, joskin epätodennäköistä, että sitäkin löytyy. Hoitajat itse vaikuttivat ylpeiltä kissastaan joten sen positiivisia vaikutuksia saatettiin liioitella. Itse kuitenkin koin saamani tulokset vilpittöminä ja rehellisinä ja havainnointi, vaikkakin lyhyt, tuki haastatteluissa saamiani tietoja. Havainnoinnin ja haastattelujen yhdenmukaiset tulokset antavat viitteitä niiden luotettavuudesta. Vuoroparin henkilökunta oli selvästi hyvin kiintynyt kissaansa, ja koska sillä on positiivisia vaikutuksia työympäristöön, uskoisin näiden positiivisten vaikutusten ulottuvan hoitotyöhön ja asukkaiden viihtymiseen asti. Eläinterapia on vain yksi mahdollinen keino parantaa laitosasumisen laatua, ja Vuoroparissa on kissan lisäksi kaikenlaista muutakin puuhaa. Asukkaita esimerkiksi viedään ulos, heidän kanssaan vietetään lauluhetkiä ja hoitajat saattavat myös leipoa Vuoroparissa.

Tapaustutkimuksen, etenkin näin suppean, pohjalta on turha yrittää tehdä laajoja yleistyksiä. Monet eläinten positiiviset vaikutukset perustuvat pitkälle juuri subjektiivisena kokemuksena esiintyvään rakastavaan suhteeseen niiden kanssa, joten objektiivinen arviointi ilmiöstä on vaikeaa. Toisaalta suhteissa eläimiin on universaalejakin piirteitä, joten jollain tasolla voidaan olettaa, että samantyyppisiä tuloksia saavutettaisiin muuallakin. Tämän tutkimuksen heikkous oli sivuuttaa vanhusten oma kokemus asiasta, mitä he kissasta ajattelevat ja minkälaisia merkityksiä sillä on heille. Fenomenologinen lähestymistapa voisi tuoda syvempää analyysiä. Yleisestikin tutkittaessa keinoja parantaa vanhushpalveluja olisi aiheellista edetä asiakaslähtöisesti. Uskoisin eläinterapialla olevan kuitenkin paljon annettavaa vanhustyölle ja koska sitä voi soveltaa niin laajasti, sopivia ratkaisuja erityyppisiin tilanteisiin on runsaasti tarjolla. On viime kädessä yhteiskunnan tehtävä kehittää vanhushpalveluja ja luoda mahdollisimman hyvät puitteet saavuttaa menestyksekkäs ja rikas vanhuus. Lisää tutkimusta eläinterapiasta kaivattaisiin edelleen että se voitaisiin mieltää yhtenä validina keinona vaikuttaa vanhusten hyvinvointiin. Ei ole kuitenkaan eettisesti oikein suunnitella vanhushpalveluja vain perustarpeiden

tydyttämiseksi. Hyvinvointivaltiossa elämisen perusedellytykset ovat usein pieni ongelma, mutta elämänlaatuun ja onnellisuuteen vanhustyön kentällä on vielä paljon varaa panostaa.

Lähdeluettelo

Aaltola, Elisa: Eläinten moraalinen arvo. Vastapaino, Keuruu 2004.

Arkow, Phil: Animal-assisted Interventions and Humane Education: Opportunities for a More Targeted Focus. Teoksessa Fine, Aubrey H. (toim.): Handbook on Animal-assisted Therapy, Theoretical Foundations and Guidelines for Practice, third edition. Academic press, Lontoo 2010, s. 457-480.

Arluke, Arnold: Animal-assisted Activity as a Social Experience. Teoksessa Fine, Aubrey H. (toim.): Handbook on Animal-assisted Therapy, Theoretical Foundations and Guidelines for Practice, third edition. Academic press, Lontoo 2010, s. 401-419.

Baun, Mara; Johnson, Rebecca: Human/animal Interaction and Successful Aging. Teoksessa Fine, Aubrey H. (toim.): Handbook on Animal-assisted Therapy, Theoretical Foundations and Guidelines for Practice, third edition. Academic press, Lontoo 2010, s. 283-299.

Boat, Barbara W.: Understanding the Role of Animals in the Family: Insights and Strategies for Clinicians. Teoksessa Fine, Aubrey H. (toim.): Handbook on Animal-assisted Therapy, Theoretical Foundations and Guidelines for Practice, third edition. Academic press, Lontoo 2010, s. 265-282.

Bowling, Ann: Ageing Well, Quality of Life in Old Age. Open University Press, New York 2005.

Cerulo, Karen A.: Nonhumans in social interaction. Teoksessa Karen S. Cook; Douglas S. Massey (toim.): Annual Review of Sociology vol. 35. Palo Alto 2009, s. 531-552.

Colombo, Giovanni; Dello Buono, Marirosa; Smania, Katya; Raviola, Roberta; De Leo, Diego: Pet Therapy and Institutionalized Elderly: A Study on 144 Cognitive Unimpaired Subjects. Archives of Gerontology and Geriatrics Volume 42, Issue 2 2006, s. 207-216.

Field, Nigel; Orsini, Lisa; Gavish, Roni; Packman, Wendy: Role of Attachment in Response to Pet Loss. *Death Studies* Vol. 33, Issue 4 2007, s. 334-355.

Fine, Aubrey H.; Beck, Alan M.: Understanding Our Kinship with Animals: Input for Healthcare Professionals Interested in the Human/animal Bond. Teoksessa Fine, Aubrey H. (toim.): *Handbook on Animal-assisted Therapy, Theoretical Foundations and Guidelines for Practice*, third edition. Academic press, Lontoo 2010, s. 3-15.

Franklin, Adrian: *Animals & Modern Cultures, A Sociology of Human-Animal Relations in Modernity*. Redwood Books, Trowbridge 1999.

Friedmann, Erika; Son, Heesook; Tsai, Chia-Chun: The Animal/human Bond: Health and Wellness. Teoksessa Fine, Aubrey H. (toim.): *Handbook on Animal-assisted Therapy, Theoretical Foundations and Guidelines for Practice*, third edition. Academic press, Lontoo 2010, s. 85-107.

Fudge, Erica: *Pets, The Art of Living Series*. Acumen, Durham 2008.

Grönfors, Martti: *Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät*. WSOY:n graafiset laitokset, Juva 1982.

Hara, Shoko: Managing the Dyad Between Independence and Dependence: Case Studies of the American Elderly and Their Lives With Pets. *International Journal of Japanese Sociology* Volume 16, Issue 1 2007, s. 100-114.

Heath, Sarah: *Kissan käyttäytyminen, kissan omistajan käsikirja*. Gummerus Kustannus Oy, Hong Kong 2002.

Jyrkämä, Jyrki: Vanheneminen ja vanhuus. Teoksessa Sankari, Anne; Jyrkämä, Jyrki (toim.): *Lapsuudesta vanhuuteen*. Vastapaino, Tampere 2001, s. 267–323.

Karvinen, Elina: Liikkumiskyvyltään heikentyneet vanhukset. Teoksessa Sarvimäki, Anneli; Heimonen, Sirkkaliisa; Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna (toim.): Vanhuus ja haavoittuvuus. Edita Prima, Helsinki 2010, s. 126–155.

Katcher, Aaron H.; Beck, Alan M.: Newer and Older Perspectives on the Therapeutic Effect of Animals and Nature. Teoksessa Fine, Aubrey H. (toim.): Handbook on Animal-assisted Therapy, Theoretical Foundations and Guidelines for Practice, third edition. Academic press, Lontoo 2010, s. 49-58.

Kawamura, Namiko; Niiyama, Masayoshi; Niiyama, Harue: Long-term Evaluation of Animal-assisted Therapy for Institutionalized Elderly. Psychogeriatrics Volume 7, Issue 1 2007, s. 8-13.

Kazdin, Alan E.: Methodological Standards and Strategies for Establishing the Evidence Base of Animal-assisted Therapies. Teoksessa Fine, Aubrey H. (toim.): Handbook on Animal-assisted Therapy, Theoretical Foundations and Guidelines for Practice, third edition. Academic press, Lontoo 2010, s. 519-546.

Kupsala, Saara; Tuomivaara, Salla: Sosiologinen eläintutkimus - eläinten yhteiskunnallinen merkitys sosiologian tutkimuskohteena. Sosiologia 4/2004, s. 310-321.

Saatavana elektronisesti

<http://elektra.helsinki.fi/se/s/0038-1640/41/4/sosiolog.pdf>

Lappalainen, Sirpa; Hynninen, Pirkko; Kankkunen, Tarja; Lahelma, Elina; Tolonen, Tarja: Etnografia metodologiana: Lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Osuuskunta Vastapaino, Helsinki 2007.

Peretti, Peter O.: Elderly-animal Friendship Bonds. Social Behavior & Personality: An International Journal Vol. 18, Issue 1 1990, s. 151-156.

Perez, Cynthia: Pet Animals : A Complete Guide. Global Media, Delhi 2007.

Rijken, Mieke; Beek, Sandra: About Cats and Dogs ... Reconsidering the Relationship Between Pet Ownership and Health Related Outcomes in Community-Dwelling Elderly.

Social Indicators Research Vol. 102, Issue 3 2007, s. 373-388.

Tannen, Deborah: Talking the Dog: Framing Pets as Interactional Resources in Family Discourse. Research on Language and Social Interaction Vol. 37, Issue 4 2004, s. 399-420.

Sarvimäki, Anneli; Heimonen, Sirkkaliisa: Ikääntymisen, vanhuuden ja vanhusten palvelujen nykytila. Teoksessa Sarvimäki, Anneli; Heimonen, Sirkkaliisa; Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna (toim.): Vanhuus ja haavoittuvuus. Edita Prima, Helsinki 2010, s. 14–32.

Sarvimäki, Anneli; Stenbock-Hult, Bettina: Vanhuus, haavoittuvuus ja hoidon eettisyys. Teoksessa Sarvimäki, Anneli; Heimonen, Sirkkaliisa; Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna (toim.): Vanhuus ja haavoittuvuus. Edita Prima, Helsinki 2010, s. 33–58.

Serpell, James A. : Animal-assisted Interventions in Historical Perspective. Teoksessa Fine, Aubrey H. (toim.): Handbook on Animal-assisted Therapy, Theoretical Foundations and Guidelines for Practice, third edition. Academic press, Lontoo 2010, s. 17-32.

Serpell, James A.; Coppinger, R.; Fine, Aubrey H.; Peralta J. M.: Welfare Considerations in Therapy and Assistance Animals. Teoksessa Fine, Aubrey H. (toim.): Handbook on Animal-assisted Therapy, Theoretical Foundations and Guidelines for Practice, third edition. Academic press, Lontoo 2010, s. 481-503.

Sundeen, Sandra; Stuart, Gail; Rankin, Elizabeth; Cohen, Sylvia: Vuorovaikutus – avain hoitotyöhön. Wsoy:n graafiset laitokset, Juva 1987.

Victor, Christina; Scambler, Sasha; Bond, John: The Social World of Older people: Understanding Loneliness and Social Isolation in Later Life. Open University Press, Berkshire 2007.

Lehdet

Kauneus & Terveys 16/2011, 100–103, Hyvää tekevät lemmikit

Kotiliesi, nro 18, 20.9.2011, 74–77 Halaa minua, lohdutan sinua

Opettaja, nro 37, 16.9.2011, 56–58, Frida levittää iloa

Pohjalainen, 19.9.2011, 8, Luonto on voimavara hoivapalveluissa

Valitut Palat, elokuu 2011, 39

Linkit

Helsingin Sanomat

<http://www.hs.fi/kotimaa/Korkeasaaren+exjohtaja+Turunen+Lemmikeist%C3%A4+luovutava/a130555563610>

vierailtu 13.3.2012

Jyväskylän hoivapalveluyhdistys ry

www.jklhoivapalvelu.com/?p=10 vierailtu 23.4.2012.

Tilastokeskus

http://www.stat.fi/artikkelit/2012/art_2012-03-12_001.html?s=3 vierailtu 15.4.2012.

Yle uutiset

http://yle.fi/uutiset/kouvolan_vanhusten_yksikoiden_lakkautus_sai_kaupunginhallituksen_tuen/6008517 vierailtu 24.4.2012.

Liite 1, haastattelukysymykset

Taustatiedot:

Etunimi

Syntymävuosi

Miten pitkään työskennellyt Vuoroparissa?

Onko kokemusta muista paikoista joissa on lemmikki?

Haastattelukysymykset:

1. Mitä ylipäättään ajattelet Tepon täällä olosta?
2. Miten Tepon asuminen näkyy Vuoroparissa?
3. Minkälaisia rutiineja Tepon ympärille rakentuu?

4. Osallistuvatko asukkaat Tepon hoitoon?
5. Näkyykö Tepon läsnäolo asukkaiden keskinäisessä vuorovaikutuksessa tai asukkaiden ja omaisten välisessä vuorovaikutuksessa?
6. Miten asukkaat suhtautuvat Teppoon?
7. Onko tilanteita, joissa Teposta on hyötyä tai haittaa?

8. Minkälainen asukas Teppo on? Onko Tepolla rutiineja?
9. Onko Vuoroparin ilmapiirissä jotain eroa ennen kuin Teppo tuli taloon ja sen jälkeen?

Liite 2, tiedote omaisille ja lupa tutkimukseen

Hei,

Opiskelen Jyväskylän yliopistossa sosiologiaa ja teen Vuoroparilla sosiologian Pro Gradututkielmaa aiheenani eläimen vaikutus vanhustyössä. Aineistoksi haluaisin muutamana päivänä kesäkuun alussa havainnoida Vuoroparin arkea ja Teppo-kissaa osana sitä. Valmis aineisto tulee tekstimuodossa kannettavalleni vain minun nähtäväkseni ja tuhoan sen kun työ on valmis. Havainnoinnin kohteilla on täysi anonymiteetti työn kaikissa vaiheissa. Havainnointi ei kohdistu yksittäisiin henkilöihin vaan sosiaaliseen tilaan. Olisin kiitollinen jos annatte suostumuksenne yhteistyöhön!

Vastaan mielelläni mahdollisiin kysymyksiini tutkimuksesta.

Terveisin,

Karoliina Saranpää

050 - 5416979

karoliina.saranpaa@jyu.fi

Ohjaaja

Sosiaaligerontologian professori

Jyrki Jyrkämä

jyrki.jyrkama@jyu.fi

Allekirjoitus

Asukkaan nimi